Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

१०-५

रागज्योति

भाग-1

आम्नाय-ग्रन्थालय,
भारतनिधि, भदैनी
वाराणसी-5

ग्रन्थालय
...दी, वाराणसी-५

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ-જ્યોતિ

પ્રથમ ખંડ

પ્રાથમિક સંગીત

(ગાંધર્વ સંગીત મહાવિદ્યાલયના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે)

आम्नाय-ग्रन्थालय,
भरतनिधि, करौंदी
वाराणसी-5

સ્વરકાર અને શબ્દકાર
સ્વામી કૃપાલ્વાનંદ
(પૂર્વાશ્રમ-સરસ્વતીચંદ્ર મજમુદાર)

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

आम्नाय-ग्रन्थालय,
भरतनिधि, करौली
वाराणसी-5

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

(પૂર્વાશ્રમ) શ્રી સરસ્વતીચંદ્ર મજમુંદાર

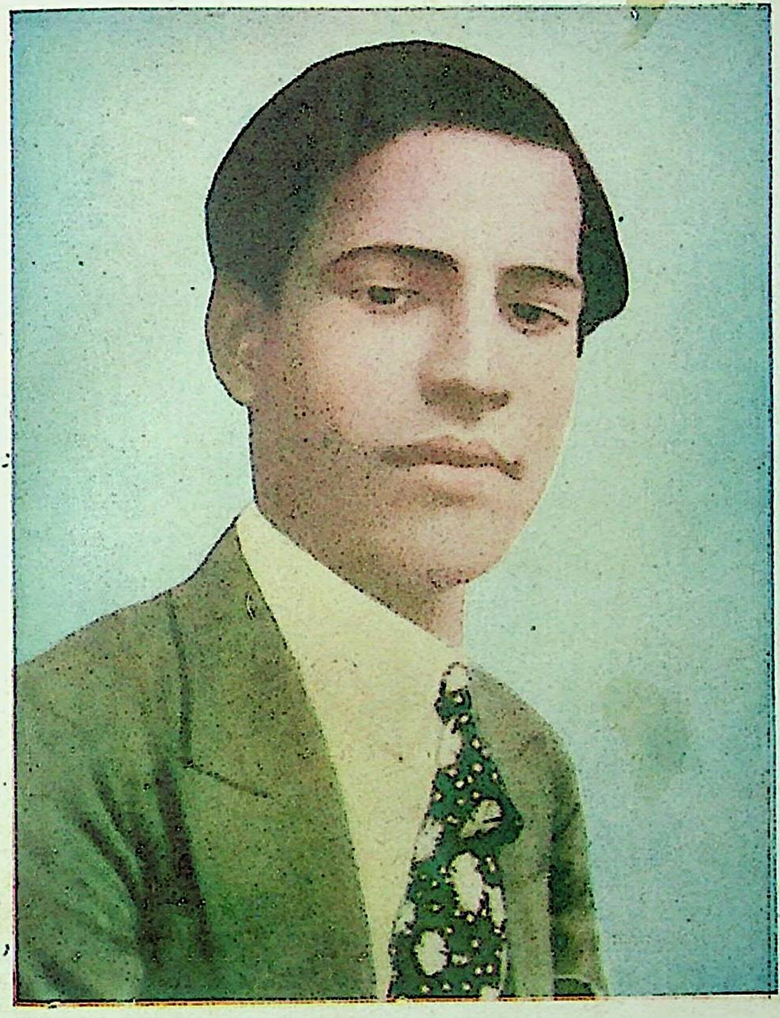

રાજા જનકશો થાઉં, મુનિ તો શુકના સમો,
આપો આ વર, શ્રીકૃષ્ણ! રહું હું દાસ આપનો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

આ પુસ્તકને મળેલા

કેટલાક અભિપ્રાયો

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

આ યુવાન સંગીતાભ્યાસીએ મારા હાથમાં 'રાગજ્યોતિ' મૂક્યું ત્યારે મારાથી સહસા પૂછાઇ ગયું :

"આ પુસ્તક તમે લખ્યું છે ?"

"જી હા. ગુરુકૃપાથી."

"ગુરુકૃપાથી ! તમારા અભ્યાસથી નહિ ?"

"મારો અભ્યાસ એ જ ગુરુકૃપા."

"અંતઃકરણમાંથી બોલો છો કે કંઠમાંથી ?"

"અંતઃકરણમાંથી."

"તો બચ્ચા ! હું પણ ખરા અંતઃકરણપૂર્વક આશિષ આપું છું કે તારી વિદ્યા અધિક ફળશે–તારી ગુરુ પ્રત્યે નિર્મલ ભાવના છે એટલે."

અને મેં એના નમસ્કાર ઝીલી "રાગજ્યોતિ" થોડા દિવસ માટે મૂકી જવા સૂચવ્યું.

"રાગજ્યોતિ"ને જે દૃષ્ટિએ આલેખવામાં આવ્યું છે તે દૃષ્ટિએ હું અવલોકી ગયો. પુસ્તક મને ગમ્યું. ગીતોની શબ્દરચના અને સ્વરરચના મોહક છે. આધુનિક વિદ્યાર્થીના ઉમંગી માનસને પોષે અને વિકસાવે એવાં તત્ત્વો પ્રત્યે લેખકે ધ્યાન રાખ્યું છે તે ઉત્તમ છે.

કુદરત લેખકને સંપૂર્ણ યશ અર્પો !

આફતાબે મુસીકી
આલી જનાબ ફૈયાઝખાં સાહેબ
સંગીતશાસ્ત્રી–બરોડા સ્ટેટ

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સરુ મારો શિષ્ય છે એટલે એના 'રાગજ્યોતિ' વિષે હું શો અભિપ્રાય આપું !

છતાં હું એટલું તો અવશ્ય કહીશ કે સરુમાં શિક્ષણકલાની સુંદર આવડત છે; અને આજે એ આવડતને એ મહાગુજરાતના વિશાળ વ્યાસપીઠ ઉપરથી પ્રગટ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે.

શિષ્યનો ઉત્સાહ અને વિજય એ ગુરુને મન આનંદનો વિષય !
મારી શુભાશિષ–

સંગીતરત્ન
આલીજનાબ ગુલામ રસુલખાં સાહેબ
સંગીતશાસ્ત્રી–બરોડા સ્ટેટ

★

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

હું શ્રી. સરસ્વતીચંદ્ર મજમુદારનો 'રાગજ્યોતિ'નો પ્રથમ ખંડ ઝીણવટથી જોઇ ગયો છું. એમની રાગ સમજાવવાની રમતિયાળ શૈલી, રાગોમાં ગીતોના અનુરૂપ શબ્દો, અને સ્વરોની મનોહર માંડણી ઉપર હું મુગ્ધ છું. એમાં કોઇ પણ વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થિનીને, કે આ ગીતોને સાંભળનાર શ્રોતાને મોહમાં નાખે એટલું વૈવિધ્ય છે, સરળતા છે. આ 'રાગજ્યોતિ'નો પ્રથમ ખંડ ગાંધર્વ સંગીત મહાવિદ્યાલયના પ્રાથમિક અભ્યાસક્રમનું સુંદર પ્રતિબિંબ છે. એટલે સંગીતનો પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનાર સંગીતપ્રેમીને આ પુસ્તકને કન્યાશાળાઓમાં, વનિતા વિશ્રામોમાં, અને અન્યત્ર શાળાઓમાં શિક્ષક બંધુઓ પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે આવકારી લે એમ કહું તો ?

લેખકને યશ ઇચ્છતો હું,

મનહર ગ. બરવે

પ્રિન્સિપાલ—

મનહર સંગીત વિદ્યાલય–મુંબઈ

★

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

શ્રી. સરસ્વતીચંદ્ર મજમુદારનો 'રાગજ્યોતિ'ના પ્રથમ ખંડ મને ખૂબ ગમ્યો.

પ્રાથમિક વિદ્યાર્થીઓને ઉમંગભેર ગાવાં ગમે તેવાં ગીતો, સરળ શાસ્ત્રીય માહિતી, ઉપયોગી કસોટીઓ !

કેવું સુંદર પુસ્તક !

મને ગમ્યું, પ્રત્યેક સંગીત શિક્ષકને ગમશે, પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને ગમશે.

બી. આર. દેવધર
પ્રિન્સિપાલ–
સ્કુલ ઓવ ઇન્ડિયન મ્યુઝીક, મુંબઇ

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સરુભાઈની મોહક શિક્ષણકલા તો મેં પ્રત્યક્ષ નિહાળી છે—એમના 'કૃષ્ણ મંદિર સંગીત વિદ્યાલય'ની પહેલી જ મુલાકાતે.

કબાટમાં ગોઠવેલાં સંખ્યાબંધ ગુજરાતી, મરાઠી હિંદી પુસ્તકો જોઈ મને તે વખતે પૂછવાનું મન થયું હતું:

"આ શાનાં પુસ્તકો છે?

"સંગીતનાં."

"સઘળાં?"

"સઘળાં."

હું આશ્ચર્ય પામ્યો હતો. અને ઓરડામાં ટાંગેલી આધુનિક ગાયકોની અપ્રાપ્ય છબીઓએ તો મારું પ્રથમ દૃષ્ટિએ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

(સન્યસ્તાવસ્થા) સ્વામીશ્રી કૃપાલ્વાનંદજી

ન થવું વૈભવી મારે કે થવું ન દિગંબર,
હું અનાસક્તિનો ભક્ત રહું એ જ નિરંતર.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ જ્યોતિ

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

જ્યોતિકિરણ.... (૧)

સંગીત શબ્દમાં ગાયન, વાદન અને નૃત્ય આ ત્રણ કલાઓનો સમાવેશ થાય છે; છતાં આ ત્રણ કલાઓમાં સંગીત કલા મુખ્ય હોવાથી ગાયનને જ સંગીત કહેવાની આપણે ત્યાં પ્રથા છે.

'સંગીતના ગાંધર્વ અને દેશી એવા બે પ્રકાર છે.

વેદકાલમાં પ્રાચીન ઋષિમુનિઓ જે સંગીત ગાતા હતા, તેને માર્ગ સંગીત અથવા ગાંધર્વ સંગીત કહે છે.

અત્યારે દેશ દેશની રુચિ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ વ્યવહારમાં જે સંગીત પ્રચલિત છે તેને દેશી સંગીત કહે છે.

આપણા દેશની સંગીત પદ્ધતિમાં ઉત્તર પદ્ધતિ અને દક્ષિણ પદ્ધતિ એવા બે ભેદ છે.

—દક્ષિણ પદ્ધતિ મ્હૈસુર સંસ્થાન અને મદ્રાસ ઇલાકામાં પ્રચલિત છે. દક્ષિણ પદ્ધતિને કર્ણાટકી પદ્ધતિ પણ કહે છે. ઉત્તર પદ્ધતિ એ આપણી સંગીત પદ્ધતિ છે. તે મ્હૈસુર સંસ્થાન અને મદ્રાસ ઇલાકા સિવાય હિંદના સર્વ ભાગોમાં પ્રચલિત છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સંગીતનો નાદ સાથે ગાઢ સંબંધ છે. એ નાદ અથવા ધ્વનિ બે પ્રકારના છે. સંગીતોપયોગી અને સંગીતનિરુપયોગી.

આપણે કાનથી સાંભળી શકીએ અર્થાત્ આપણથી સંભળાય એવા સંગીતોપયોગી બાવીસ નાદ છે. એ બાવીસન નાદને પ્રાચીન સંગીતશાસ્ત્રીઓએ 'શ્રુતિ'ની સંજ્ઞા આપી છે, અને એવાં મહત્ત્વનાં નાદસ્થાનો ઉપર સપ્ત સ્વરોની સ્થાપના કરી છે.

એ સપ્ત સ્વરોનાં નામ :

ષડ્જ, ઋષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત, અને નિષાદ.

આ સાત નાદ સિવાયના બીજા પંદર નાદ તે આ સાતે નાદના ઉંચા નીચા પ્રકાર છે.

આ સાત સ્વરોને શુદ્ધ સ્વરો કહેવામાં આવે છે.

ગાતી વખતે આ સ્વરોનો ઉચ્ચાર :

સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, નિ, એવો થાય છે.

આ સાત શુદ્ધ સ્વરોમાંથી પાંચ વિકૃત થાય છે.

જ્યારે સાધારણ સ્વરને તેના મૂળ સ્થાનેથી ઉંચો નીચો કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેને વિકૃતની સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે.

વિકૃત થઇ શકે તેવા સ્વરો :

ઋષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, ધૈવત અને નિષાદ. શેષ રહેલા ષડ્જ અને પંચમ વિકૃત થતા નથી એટલે તેને 'અવિકૃત' કે 'અચલ' કહેવામાં આવે છે.

ઉપર દર્શાવેલા પાંચ વિકૃત સ્વરોમાં ચાર સ્વરો 'કોમલ' અને એક સ્વર 'તીવ્ર' થાય છે.

શુદ્ધ સ્વરને મૂલસ્થાનેથી ઊંચો કરવામાં આવે છે ત્યારે 'તીવ્ર' થયો ગણાય છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

કોમલ થનાર સ્વરો ચાર છે: ઋષભ, ગાંધાર, ધૈવત, નિષાદ, તીવ્ર થનારો સ્વર એક છે: મધ્યમ.

મધ્યમ તીવ્ર થાય છે એટલે કેટલાક ગાયકો શુદ્ધ મધ્યમને કોમલ મધ્યમ કહે છે, અને શુદ્ધ ઋષભ, શુદ્ધ ગાંધાર, શુદ્ધ ધૈવત, શુદ્ધ નિષાદને તીવ્ર ઋષભ, તીવ્ર ગાંધાર, તીવ્ર ધૈવત, ને તીવ્ર નિષાદ કહે છે.

આ પ્રમાણે સાત શુદ્ધ અને પાંચ વિકૃત સ્વર મળતાં બાર સ્વર—નાદ થયા. આધુનિક સમયમાં રાગવ્યવસ્થાની લેખનપદ્ધતિ આ બાર નાદમાં થાય છે: પ્રાચીન કાલમાં રાગવ્યવસ્થામાં બાવીસ નાદનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આપણે ત્યાં જેમ જેમ સંગીતનો પ્રચાર વધતો જશે તેમ તેમ સ્વરોના સૂક્ષ્મ ભેદો સમજાવવા સરલ થઈ પડશે, એટલે આપણી આધુનિક રાગવ્યવસ્થા બાવીસ નાદને જ પ્રમાણ માની સંપૂર્ણ કલાએ પ્રકાશશે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

પહેલી કસોટી

૧. સંગીત એટલે શું ?
૨. સાત સ્વરોનાં શાસ્ત્રીય નામ કહો.
૩. સંગીતના પ્રકાર ગણાવો અને સમજાવો.
૪. 'વિકૃત' સ્વરો એટલે કેવા સ્વરો ?
૫. 'અચલ' સ્વરો કેટલા છે : તેનાં નામ ?
૬. 'કોમલ' એટલે કેવો સ્વર ?
૭. કેટલા સ્વરો તીવ્ર થાય છે ?
૮. હાલની રાગરચના અને પ્રાચીન રાગરચનામાં કંઈ અસમાનતા છે ?
૯. 'શ્રુતિ' વિષે શું જાણો છો ?
૧૦. આપણા દેશની સંગીત પદ્ધતિમાં કેટલા ભેદ છે ?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

જ્યોતિર્કિરણ.... (૨)

સાત સ્વરોના સમુદાયને સપ્તક કહે છે.

સપ્તક ઘણાં છે, પણ પ્રચારમાં માત્ર ત્રણ જ સપ્તક છે. કારણ સ્વાભાવિક રીતે મનુષ્યનો અવાજ ત્રણ સપ્તકથી વધારે નથી.

ત્રણ સપ્તકનાં નામ : મંદ્ર સપ્તક, મધ્યમ સપ્તક, તાર સપ્તક. મંદ્ર સપ્તકનો અવાજ હૃદયમાંથી, મધ્યમ સપ્તકનો કંઠમાંથી અને તાર સપ્તકનો તાળુ સ્થાનમાંથી નીકળે છે.
કેટલાક ગાયકો મંદ્ર સપ્તકને 'ખરજ' અને તાર સપ્તકને 'ટીપ'ના નામથી ઓળખાવે છે.

સ્વરની ચડવાની ક્રિયાને 'આરોહ' અને ઉતરવાની ક્રિયાને 'અવરોહ' કહે છે.

સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, નિ	આમ ગાતાં ગાતાં ઉપર ચડો એ 'આરોહ'
નિ, ધ, પ, મ, ગ, રે, સાં	આમ ગાતાં ગાતાં નીચે ઊતરો એ 'અવરોહ'

સપ્તકમાંથી કર્ણપ્રિય લાગે તેવા સ્વરોની સુંદર ગૂંથણી કરવી તેને "રાગ" કહે છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગમાં ઓછામાં ઓછા પાંચ સ્વરો હોવા જોઈએ.

રાગમાં આરોહ. અવરોહ, અને વાદી, સંવાદી સ્વર હોવા જ જોઈએ.

રાગમાં રંજકત્વ તો મુખ્યત્વે હોવું જોઈએ.

જે સ્વર રાગમાં મુખ્ય હોય છે અને જેનો ઉપયોગ બીજા સ્વરો કરતાં વિશેષ થાય છે તે 'વાદી' સ્વર કહેવાય છે. વાદી સ્વર રાગનો મુખ્ય સ્વર—રાજા.

વાદી કરતાં ઓછો વપરાતો સ્વર 'સંવાદી' સ્વર ગણાય છે. સંવાદીસ્વર રાગમાં વાદીથી ઉતરતો પણ મહત્ત્વનો સ્વર છે—પ્રધાન. રાગમાં વાદી, સંવાદી સિવાયના બાકી રહેલા સ્વર 'અનુવાદી' કહેવાય છે.

અનુવાદી સ્વરો વાદી સંવાદી સ્વરને રાગનું સ્વરૂપ મૂર્ત કરવામાં સહાય કરે છે—અનુચર.

રાગમાં વર્જ્ય કરેલા સ્વરો 'વિવાદી' ગણાય છે,

રાગરચનામાં વૈવિધ્ય આવે, સુંદરતા અને મધુરતા આવે એટલા માટે સ્વરોનાં બે અંગ પાડવામાં આવ્યાં છે: પૂર્વાંગ અને ઉત્તરાંગ

પહેલું અંગ : સા, રે, ગ, મ, —'પૂર્વાંગ'
બીજું અંગ : પ, ધ, નિ, સા, —'ઉત્તરાંગ'

રાગમાં વાદી પૂર્વાંગમાં હોય તો સંવાદી ઉત્તરાંગમાં હોય છે. વાદી—સંવાદી બંને એક અંગમાં હોતા નથી.

રાગ બનાવવાનો મુખ્ય હેતુ ભાવોદ્દીપન કરવાનો છે. પ્રાચીન રાગમાં સુંદર રસોત્પત્તિ થાય છે. એટલે જ આપણો ગાયકવર્ગ વર્ષોજૂના રાગો ગાય છે, અને શ્રોતા વર્ગ પ્રેમપૂર્વક સાંભળી

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

એમાંથી પ્રત્યેક વખતે તલ્લીનતા અનુભવે છે. જે રાગોમાં સ્વતંત્ર રીતે રસનિષ્પત્તિ થતી નથી તેવા રાગની સંજ્ઞા ન આપવી જોઈએ. એને રાગનો એક પ્રકાર સમજવો યોગ્ય છે. સ્વતંત્ર રસ ઉત્પન્ન કરનારા રાગોની સંખ્યા પચીસ ત્રીસથી વધારે નથી.

રાગની મુખ્ય ત્રણ જાતિ છે: ઔડવ, ષાડવ અને સંપૂર્ણ.

રાગની જાતિ સ્વરની સંખ્યા ઉપરથી નક્કી કરવામાં આવે છે. જે રાગમાં પાંચ સ્વર આવતા હોય તે 'ઔડવ' જાતિનો રાગ, જે રાગમાં છ સ્વર આવતા હોત તે 'ષાડવ' જાતિનો રાગ, અને જે રાગમાં સાત સ્વર આવતાં હોય તે 'સંપૂર્ણ' જાતિનો રાગ કહેવાય છે. હવે જો રાગના આરોહમાં પાંચ સ્વરો અને અવરોહમાં પણ પાંચ સ્વરો લાગતા હોય તે ઔડવ-ઔડવ:, આરોહમાં પાંચ અને અવરોહમાં છ સ્વરો લાગતા હોય તે ઔડવ-ષાડવ: આરોહમાં પાંચ અને અવરોહમાં સાત સ્વર હોય તે ઔડવ-સંપૂર્ણ.
એવી રીતે ષાડવ-ઔડવ, ષાડવ-ષાડવ, ષાડવ-સંપૂર્ણ.
એવી રીતે સંપૂર્ણ-ઔડવ, સંપૂર્ણ-ષાડવ. સંપૂર્ણ-સંપૂર્ણ. આ રીતે રાગની સામાન્ય જાતિ નવ પ્રકારની છે.

ગીતના પહેલા વિભાગને 'સ્થાયી' અને બીજા વિભાગને 'અંતરો' કહે છે.

મંદ્ર સપ્તક અને મધ્ય સપ્તકમાં ગીતનો વિસ્તાર થાય છે તેને 'સ્થાયી' કહે છે.

મધ્ય સપ્તક અને તાર સપ્તકમાં ગીતનો વિસ્તાર થાય છે તેને 'અંતરો' કહે છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગમાં આવનારા સ્વરો, તેની જાતિ, સમય, વાદી-સંવાદી સ્વરો વગેરે જે ગીતના શબ્દોમાં દર્શાવ્યાં હોય-અને ગીત તે જ રાગમાં ગવાતું હોય-તેને 'લક્ષણ ગીત' કહે છે.

કોઈપણ એક રાગમાં આવનારા સ્વરોની સતાલ રચના-જે રાગનું સ્વરૂપ યોગ્ય રીતે વ્યક્ત કરે તેને 'સ્વરમાલિકા' કે 'સરગમ' એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે.

કોઈપણ એક રાગ વ્યક્ત કરતા સ્વરોના સમૂહને ઉતાવળથી —દ્રુતલયમાં-ગાવો તેને 'તાન' કહે છે.

સંગીતના અભ્યાસીને સંગીતથી ત્રણ લાભ થાય છે, શારીરિક, માનસિક અને ધાર્મિક.

સંગીતમાં શ્વાસક્રિયાથી ગાયકને સ્ફૂર્તિ અને આરોગ્ય મળે છે.

ગાતી વખતે ગાયકની તલ્લીનતા માનસિક લાભ કરે છે-મન ઉપરથી નઠારી અસર દૂર થાય છે.
ગીતના ભક્તિપૂર્ણ શબ્દો ગાયકને ધાર્મિક બોધ આપે છે-ઈશ્વરને માર્ગે દોરે છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

બીજી કસોટી

૧. સપ્તક કેટલાં છે? તેનાં નામ અને ભેદ કયા છે?

૨. આરોહ—અવરોહ કોને કહે છે?

૩. રાગ એટલે શું? રાગ બનાવવાનો ઉદ્દેશ શો? રાગ કેટલા છે?

૪. વાદી, સંવાદી, અનુવાદી, વિવાદી સ્વરો કોને કહે છે?

૫. પૂર્વાંગ અને ઉત્તરાંગ એટલે શું?

૬. લક્ષણગીત કેવી રીતે ઓળખશો?

૭. સ્વરમાલિકા કેવી રીતે ઓળખશો?

૮. સ્થાયી અને અંતરો કોને કહે છે?

૯. સંગીત શીખવાથી મનુષ્યના જીવનમાં કઈ કઈ વિશેષતાઓ ઉત્પન્ન થાય છે?

૧૦. તાન એટલે શું?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

જ્યોતિકિરણ.... (૪)

તાલ એ શબ્દનો અર્થ વ્યવહારમાં 'વ્યવસ્થિત'ના ભાવમાં છે. ગીતને વ્યવસ્થિત તથા પ્રમાણમાં રાખવાને તાલની આવશ્યકતા છે. તાલથી ગીત ા રસનું પોષણ થાય છે.

આપણે ગીતનો સમય માપવા માટે હાથથી જે તાલી આપીએ છીએ તેને "તાલ" કહે છે.

તાલના સમયનું અંતર સમજવા માટે માત્રા નામનું સાધન છે.
એક માત્રાનો સમય એક સેકંડ જેટલો માનવામાં આવે છે.

તાલની ગતિને લય કહે છે. લય ત્રણ પ્રકારની છે, વિલંબિત, મધ્ય, અને દ્રુત.

વિલંબિત લયની ગતિ ધીમી છે.

વિલંબિત લયથી બે ગણી ઉતાવળી ગતિ તે મધ્યલય.

મધ્યલયથી બે ગણી ઉતાવળી ગતિ તે દ્રુત લય.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

કેટલાક ગાયકો વિલંબિત લયને 'ઠા' લય અને દ્રુતલયને 'જલદ' લયના નામથી ઓળખાવે છે, મધ્યલયને મધ્યલય જ કહે છે,

ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

	×				૨			
આ ક-માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
તબલાના બોલ	તા	ધીં	ધીં	ધા	ધા	ધીં	ધીં	ધા
	૦				૩			
	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
	ધા	તીં	તીં	તા	તા	ધીં	ધીં	ધા

× આ ચિહ્નને 'સમ' અથવા 'માન' કહે છે. એના ઉપર તાળી પડે છે—પહેલો આઘાત, પહેલી માત્રા (સમ) ઉપર છે.

૨. આ ચિહ્નને 'બીજી' કહે છે. એના ઉપર બીજી તાળી પડે છે—બીજો આઘાત, પાંચમી માત્રા ઉપર છે.

૦. આ ચિહ્નને 'ખાલી' અથવા 'કાલ' કહે છે. એના ઉપર તાળી અપાતી નથી, પણ સંજ્ઞાથી તાલસ્થાન સૂચવાય છે—ખાલી, નવમી માત્રા ઉપર સૂચવાય છે.

૩. આ ચિહ્નને ત્રીજી કહે છે. એના ઉપર ત્રીજી તાળી પડે છે—ત્રીજો આઘાત, તેરમી માત્રા ઉપર છે.

કોઈપણ તાલની નિર્ણીત કરેલી માત્રાનું એક વર્તુલ—કુંડાળું પૂરું કરીએ એટલે એક 'આવર્તન' પૂરું કર્યું કહેવાય.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

એકતાલ માત્રા ૧૨

અંક માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬
તબલાના બોલ	धीं	धीं	धागि	तृक	तू	ना
	×		૦		૨	
	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
	क	त्ता	धीं	तृक	धीं	ना
	૦		૩		૪	

એકતાલની બાર માત્રા છે અને એ બાર માત્રા છ ખંડોમાં વિભક્ત કરવામાં આવી છે. આ તાલમાં ખાલીનાં બે સ્થાનો આવે છે. પહેલી ખાલીને સમની ખાલી અને બીજી ખાલીને બીજીની ખાલી કહે છે. આ તાલમાં કુલ ચાર તાળી પડે છે. બે ખાલી છે. આ તાલને કોઈ 'એક્કો' પણ કહે છે.

ઝપતાલ માત્રા ૧૦

અંક–માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫
તબલાના બોલ	धीं	ना	धीं	धीं	ना
	×		૨		
	૬	૭	૮	૯	૧૦
	ती	ना	धीं	धीं	ना
	૦		૩		

ઝપતાલની દસ માત્રા છે, એને ચાર ખંડમાં વહેંચી નાખવામાં આવી છે. પહેલા ખંડમાં બે માત્રા, બીજામાં ત્રણ, ત્રીજામાં બે, ચોથામાં ત્રણ.

દાદરો માત્રા ૬

અંક–માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬
તબલાના બોલ	धीं	धीं	धा	धा	तीं	ना
	×			૦		

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

દાદરા તાલની છ માત્રા છે, બે ખંડ છે. દરેકમાં ત્રણ ત્રણ માત્રા છે.

| ઊભી એક રેખા ખંડ પૂરો થયાની નિશાની છે.

|| ઊભી બે રેખા તાલનું આવર્તન પૂરું થયાની નિશાની છે–ગીતમાં 'સ્થાયી' પૂરી થયાની નિશાની છે.

||| ઊભી ત્રણ રેખા ગીતમાં અંતરો પૂરો થયાની નિશાની છે.

‿ આ ચિહ્નને ચંદ્રાકાર કહેવામાં આવે છે. તેનો કાલ એક માત્રા જેટલો છે. ચંદ્રાકારમાં લખેલા પ્રત્યેક સ્વરને એક માત્રાના હિસાબે કાલ મળે છે.

ડ આ ચિહ્નને 'અવગ્રહ' કે ઉચ્ચારણ કહે છે. આ ચિહ્ન હંમેશાં ગીતના શબ્દોની આગળ આવે છે.

જ્યોતિ કિરણ...... (૪)

મંદ્ર સપ્તકના સ્વરો ઓળખવા માટે સ્વરોની નીચે બિંદી-ટપકું કરવામાં આવે છે : नि़, ध़, प़, म़.

મધ્ય સપ્તકના સ્વરો ઓળખવા માટે સ્વરોને કાંઈ પણ નિશાન–ચિહ્ન કરવામાં આવતું નથી : सा, रे, ग, म.

તાર સપ્તકના સ્વરો ઓળખવા માટે સ્વરોના માથે બિંદી ટપકું કરવામાં આવે છે : सां, रें, गं, मं.

શુદ્ધ સ્વરોને કાંઈ પણ નિશાની કરવામાં આવતી નથી.

'કોમલ' સ્વરની નીચે આડી રેખા દોરવામાં આવે છે. रे, ग, ध, नि.

'તીવ્ર' સ્વરને માથે ઊભી રેખા દોરવામાં આવે છે. म

કોઈપણ નિશાની વિનાનો સ્વર શુદ્ધ છે, એક માત્રાનો છે, મધ્યમ સપ્તકનો છે. सा, रे, ग, म.

સ્વરની સામે દોરેલી એક–આડી રેખા એક–એક વધુ માત્રા સૂચવે છે. सा – – – આમાં 'सा' ને પોતાની સ્વતંત્ર એક માત્રા છે જ, અને એમાં ત્રણ આડી રેખા એને ત્રણ માત્રા જેટલો દીર્ઘ કરે છે.

सा–रेग આ ચંદ્રાકાર એક માત્રાની સંજ્ઞા છે. ચંદ્રાકારમાં

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

લખેલા સ્વરોનો કાલ એક માત્રાના પ્રમાણમાં વહેંચી આપવાનો છે. આ ચંદ્રાકારમાં લખેલા સ્વરોમાંથી 'સા'ને ચંદ્રાકારના કાલના પ્રમાણથી સ્વતંત્ર માત્રા ૧/૪ છે, વધારામાં – આકારની આડી એક રેખા એટલે ૧/૪ ચંદ્રાકારના કાલના પ્રમાણથી મળે છે, એટલે 'સા' નો કાલ ૧/૨ જેટલો દીર્ઘ બને છે. શેષ રે નો કાળ ૧/૪ અને ગ નો કાલ ૧/૪ છે. માત્રાના સાત પ્રકાર છે. ચતુસ્ર, ગુરુ, લઘુ, દ્રુત, અણુદ્રુત, અણુઅણુદ્રુત, અણુઅણુઅણુદ્રુત.

ચતુસ્રનો ચાર માત્રા જેટલો કાલ છે — સા – – –
ગુરુનો બે માત્રા જેટલો કાલ છે — સા –
લઘુનો એક માત્રા જેટલો કાલ છે — સા
દ્રુતનો ૧/૨ માત્રા જેટલો કાલ છે — સારે
અણુદ્રુતનો ૧/૪ માત્રા જેટલો કાલ છે — સારેગમ
અણુઅણુદ્રુતનો ૧/૮ માત્રા જેટલો કાલ છે — સારેગમપધનિસાં
અણુઅણુઅણુદ્રુતનો ૧/૧૬ માત્રા જેટલો કાલ છે

આરોહ–અવરોહના તમામ સ્વરોની સોળ માત્રા થાંય છે; જેમ કે

(સારેગમ પધનિસાં સાંનિધપ મગરેસા)

સ્વરને માથે નાના અક્ષરે દર્શાવેલા સ્વરનો મોટા અક્ષરે લખેલો સ્વર ગાતાં પહેલાં–સ્પર્શ કરવાનો હોય છે. ધ/નિ, આ સ્વરો ન લેવાથી નુકસાન નથી, પણ એ સ્વર લેવાથી રાગની સુંદરતામાં વધારો થાય છે. એને 'કણ' સ્વર કે ડંખ સ્વર પણ કહે છે.

સ્વરોની વિશેષ પ્રકારની રચનાને અલંકાર કહે છે. અલંકારો કંઠને અનુકૂલ કરવામાં તેમજ રાગનો વિસ્તાર કરવામાં ઉપયોગી છે.

રાગના 'સ્વરવિસ્તાર'ને અર્થહીન ન ગણતાં એના ઊંડાણમાં ઊતરવાનો પ્રયત્ન કરવો. રાગના 'રાગવિસ્તાર'થી રાગનું પૂર્ણ ભાન થાય છે, એ ભૂલવું ન જોઈએ.

જે સ્વર સમૂહથી રાગ ઓળખી શકાય તે સ્વરસમૂહને 'પકડ' કહેવામાં આવે છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

स्वरशिक्षा

(१)

सा, सासा, सासासा, सासासासा। सारे, रेसा, सासारे, सारेसा. रेसासा, रेरेसा, रेसारे, सारेरे, सासारेरे, सारेसारे, रेसासारे, रेरेसासा, रेसारेसा, सारेरेसा। सारेग, सागरे, रेसाग, रेगसा, गसारे, गरेसा, सासारेरेगग, सासागगरेरे, रेरेसासागग, रेरेगगसासा, गगसासारेरे, गगरेरेसासा। सा, सारेसा, सारेगरेसा, सारेगमगरेसा। रे, रेसारे, रेसारेगरेसारे, रेसारेगमगरेसारे। ग, गरेग, गरेसारेग, गरेसारेगमगरे-सारेग। म, मगम, मगरेगम, मगरेसारेगम।

(२)

सारेगम, सारेमग, सागरेम, सागमरे, सामरेग, सामगरे। रेसागम. रेसामग, रेगसाम, रेगमसा, रेमसाग, रेमगसा। गसारेम, गसामरे, गरेसाम, गरेमसा, गमसारे, गमरेसा। मसारेग, मसागरे, मरेसाग, मरेगसा, मगसारे, मगरेसा।

(३)

प, पधप, पधनिधप. पधनिसांनिधप। ध, धपध, धपधनि-धपध, धपधनिसांनिधपध। नि, निधनि, निधपधनि, निध-पधनिसांनिधपधनि। पधनिसां,पधसांनि, पनिधसां, पनिसांध, पसांधनि, पसांनिध। धपनिसां, धपसांनि, धनिपसां, धनि-सांप, धसांपनि, धसांनिप। निपधसां, निपसांध, निधपसां, निधसांप, निसांपध, निसांधप। सांपधनि, सांपनिध, सांधपनि, सांधनिप, सांनिपध, सांनिधप।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

(४)

(१) सा, सारेसा, सारेगरेसा, सारेगमगरेसा, सारेगमपमगरेसा, सारेगमपधपमगरेसा, सारेगमपधनिधपमगरेसा, सारेगमपधनिसांनिधपमगरेसा ।

(२) रे, रेसारे, रेसारेगरेसारे, रेसारेगमगरेसारे, रेसारेगमपमगरेसारे, रेसारेगमपधपमगरेसारे, रेसारेगमपधनिधपमगरेसारे, रेसारेगमपधनिसांनिधपमगरेसारे ।

(३) ग, गरेग, गरेसारेग, गरेसारेगमगरेसारेग, गरेसारेगमपमगरेसारेग, गरेसारेगमपधपमगरेसारेग, गरेसारेगमपधनिधपमगरेसारेग, गरेसारेगमपधनिसांनिधपमगरेसारेग ।

(४) म, मगम, मगरेगम, मगरेसारेगम, मगरेसारेगमपमगरेसारेगम, मगरेसारेगमपधपमगरेसारेगम, मगरेसारेगमपधनिधपमगरेसारेगम, मगरेसारेगमपधनिसांनिधपमगरेसारेगम ।

(५) प, पमप, पमगमप, पमगरेगमप, पमगरेसारेगमप, पमगरेसारेगमपधपमगरेसारेगमप, पमगरेसारेगमपधनिधपमगरेसारेगमप, पमगरेसारेगमपधनिसांनिधपमगरेसारेगमप ।

(६) ध, धपध, धपमपध, धपमगमपध, धपमगरेगमपध, धपमगरे सारेगमपध, धपमगरेसारेगमपधनिधपमगरेसारेगमपध, धपमगरेसारेगमपधनिसांनिधपमगरेसारेगमपध ।

(७) नि, निधनि, निधपधनि, निधपमपधनि, निधपमगमपधनि, निधपमगरेगमपधनि, निधपमगरेसारेगमपधनि, निधपमगरेसारेगमपधनिसांनिधपमगरेसारेगमपधनि ।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

(८) सां, सांनिसां, सांनिधनिसां, सांनिधपधनिसां, सांनिधपमपधनिसां, सांनिधपमगमपधनिसां, सांनिधपमगरेगमपधनिसां, सांनिधपमगरेसारेगमपधनिसां ।

(५)

[१] सा, सारेसा, सागसा, सामसा, सापसा, साधसा, सानिसा, सासांसा ।

[२] रे, रेसारे, रेगरे, रेमरे, रेपरे, रेधरे, रेनिरे रेसांरे, रेरेंरे ।

[३] ग, गरेग, गसाग, गमग, गपग, गधग, गनिग, गसांग, गरेंग, गगंग ।

[४] म, मगम, मरेम, मसाम, मपम, मधम, मनिम, मसांम, मरेंम, मगंम, ममंम ।

[५] प, पमप, पगप, परेप, पसाप, पधप, पनिप, पसांप, परेंप, पगंप, पमंप, पपंप ।

[६] ध, धपध, धमध, धगध, धरेध, धसाध, धनिध, धसांध, धरेंध, धगंध ।

[७] नि, निधनि, निपनि, निमनि, निगनि, निरेनि, निसानि, निसांनि, निरेंनि निगंनि ।

[८] सां, सांनिसां, सांधसां, सांपसां, सांमसां, सांगसां, सांरेसां, सांसासां; सांरेंसां, सांगंसां, सांमंसां सांपंसां ।

[९] रें, रेंसांरें, रेंनिरें, रेंधरें, रेंपरें, रेंमरें, रेंगरें, रेंरेरें, रेंसारें, रेंरेंरें, रेंगंरें, रेंमंरें, रेंपंरें ।

[१०] गं, गंरेंगं, गंसांगं, गंनिगं, गंधगं, गंपगं, गंमगं, गंगगं, गंरेगं, गंसागं, गंगंगं, गंमंगं, गंपंगं. ।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અલંકાર

(૧)

નીચેના અલંકારો ત્રિતાલ, પંજાબી અને તિલવાડા તાલમાં ગાઈ શકાશે તેમજ તે બધા અલંકારોનો પ્રત્યેક સ્વર એક એક માત્રામાં, અર્ધી-અર્ધી માત્રામાં, પા પા માત્રામાં અને અર્ધ-પા માત્રામાં પણ ગાઈ શકાશે.

[१] सा रे ग म प ध नि सां, सां नि ध प म ग रे सा ।

[२] सासा, रेरे, गग, मम, पप, धध, निनि, सांसां,
सांसां, निनि, धध, पप, मम, गग, रेरे, सासा ।

[३] सासासासा, रेरेरेरे, गगगग, मममम, पपपप,
धधधध, निनिनिनि, सांसांसांसां,
सांसांसांसां, निनिनिनि, धधधध, पपपप, मममम,
गगगग, रेरेरेरे, सासासासा ।

[४] सारे, रेग, गम, मप, पध, धनि, निसां, सांरें,
रेंसां, सांनि, निध, धप, पम, मग, गरे, रेसा.

[५] सारेसासा, रेगरेरे, गमगग, मपमम, पधपप, धनिधध,
निसांनिनि, सांरेंसांसां,
सांसांरेंसां, निनिसांनि, धधनिध, पपधप, ममपम,
गगमग, रेरेगरे, सासारेसा ।

[६] सारेरेसा, रेगगरे, गममग, मपपम, पधधप,
धनिनिध, निसांसांनि, सांरेंरेंसां,
सांरेंरेंसां, निसांसांनि, धनिनिध, पधधप, मपपम,
गममग, रेगगरे, सारेरेसा ।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

[७] सानि, रेसा, गरे, मग, पम, धप, निध, सांनि, निसां, धनि, पध, मप, गम, रेग, सारे, निसा।

[८] सानिऽनि, रेसाऽसा, गरेऽरे, मगऽग, पमऽम, धपऽप, निधऽध, सांनिऽनि,
निऽनिसां, धऽधनि, पऽपध, मऽमप, गऽगम, रेऽरेग, साऽसारे, निऽनिसा।

[९] रेरेसारे, गगरेग, ममगम, पपमप, धधपध, निनिधनि, सांसांनिसां, रेंरेंसांरें,
रेंसांरेंरें, सांनिसांसां, निधनिनि, धपधध, पमपप, मगमम, गरेगग, रेसारेरे।

(२)

નીચેના અલંકારો દાદરા તાલમાં ગાઈ શકાશે :

[१] सारेग, रेगम, गमप, मपध, पधनि, धनिसां, सांनिध, निधप, धपम, पमग, मगरे, गरेसा।

[२] सागरे, रेमग, गपम, मधप पनिध, धसांनि, निसांध, धनिप, पधम, मपग, गमरे, रेगसा।

[३] रेसाग, गरेम, मगप, पमध, धपनि, निधसां, सांधनि, निपध, धमप, पगम, मरेग, गसारे।

[४] रेगसा, गमरे, मपग, पधम, धनिप, निसांध, धसांनि, पनिध, मधप, गपम, रेमग, सागरे।

[५] गसारे, मरेग, पगम, धमप, निपध, सांधनि, निधसां, धपनि, पमध, मगप, गरेम, रेसाग।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

[६] गरेसा, मगरे, पमग, धपम, निधप, सांनिध, धनिसां, पधनि, मपध, गमप, रेगम, सारेग ।

[७] सारेसा, रेगरे, गमग, मपम, पधप, धनिध, निसांनि, सांरेंसां,

सांरेंसां, निसांनि, धनिध, पधप, मपम, गमग, रेगरे, सारेसा ।

[८] सारेसारेऽरे, रेगरेगऽग, गमगमऽम, मपमपऽप, पधपधऽध, धनिधनिऽनि, निसांनिसांऽसां, सांऽसां-निसांनि, निऽनिधनिध, धऽधपधप, पऽपमपम, मऽमगमग, गऽगरेगरे, रेऽरेसारेसा ।

[९] सारेसागऽग, रेगरेमऽम, गमगपऽप, मपमधऽध, पधपनिऽनि, धनिधसांऽसां, सांऽसांधनिध, निऽनिप-धप, धऽधमपम, पऽपगमग, मऽमरेगरे, गऽगसारेसा ।

[१०] सासा रेरे सासा, रेरे गग रेरे, गग मम गग, मम पप मम, पप धध पप, धध निनि धध, निनि सांसां निनि, सासां रेंरें सांसां, सांसां रेंरें सांसां, निनि सांसां निनि, धध निनि धध, पप धध पप, मम पप मम, गग मम गग, रेरे गग रेरे, सासा रेरे सासा ।

(3)

નીચેના અલંકારો ઝપતાલમાં ગાઈ શકાશે :

[१] सारेसारेग, रेगरेगम, गमगमप, मपमपध, पधपधनि; धनिधनिसां,

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

सांनिसांनिध, निधनिधप, धपधपम, पमपमग, मगमगरे, गरेगरेसा ।

[२] सारेगरेग, रेगमगम, गमपमप, मपधपध, पधनिधनि, धनिसांनिसां,
सांनिसांनिध, निधनिधप, धपधपम, पमपमग, मगमगरे, गरेगरेसा ।

[३] सारेगमप, रेगमपध, गमपधनि, मपधनिसां,
सांनिधपम, निधपमग, धपमगरे, पमगरेसा ।

[४] सारेगगग, रेगममम, गमपपप, मपधधध, पधनिनिनि धनिसांसांसां, सांसांसांनिध, निनिनिधप धधधपम, पपपमग, मममगरे, गगगरेसा ।

(४)

નીચેના અલંકારો એકતાલમાં ગાઈ શકાશે :

એકતાલ:—

[१] साग, रेम, गप, मध, पनि, धसां,
सांध, निप, धम, पग, मरे, गसा।

[२] सासागग, रेरेमम, गगपप, ममधध, पपनिनि, धधसांसां. सांसांधध, निनिपप, धधमम, पपगग, ममरेरे, गगसासा ।

[३] सासासासागगगग, रेरेरेरेमममम, गगगगपपपप, ममममधधधध, पपपपनिनिनिनि, धधधधसांसांसांसां, सांसांसांसांधधधध, निनिनिनिपपपप, धधधधमममम, पपपपगगगग, ममममरेरेरेरे, गगगगसासासासा ।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

[४] गरेसारे, मगरेग, पमगम, धपमप, निधपध, सांनिधनि, निधनिसां, धपधनि, पमपध, मगमप, गरेगम, रेसारेग।

[५] रेसारेग, गरेगम, मगमप, पमपध, धपधनि, निधनिसां, सांनिधनि, निधपध, धपमप, पमगम, मगरेग, गरेसारे।

[६] गरेसारेगरेसारे मगरेगमगरेग, पमगमपमगम, धपमपधपमप, निधपधनिधपध सांनिधनिसांनिधनि, निधनिसांनिधनिसां, धपधनिधपधनि, पमपधपमपध, मगमपमगमप, गरेगमगरेगम, रेसारेगरेसारेग।

[७] सारेगग, रेगमम, गमपप, मपधध, पधनिनि, धनिसांसां, सांसांनिध, निनिधप, धधपम, पपमग, ममगरे, गगरेसा।

(५)

[१] सारेगम, रेगमप, गमपध, मपधनि, पधनिसां, सांनिधप, निधपम, धपमग, पमगरे, मगरेसा।

[२] साम, रेध, गध, मनि, पसां, सांप, निम, धग, परे, मसा।

[३] सासामम, रेरेपप, गगधध, ममनिनि, पपसांसां, सांसांपप, निनिमम, धधगग, पपरेरे, ममसासा।

[४] साप, रेध, गनि, मसां, सांम, निग, धरे, पसा।

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

[५] सासापप, रेरेधध, गगनिनि, ममसांसां, सांसांमम, निनिगग, धधरेरे, पपसासा ।

[६] सारेगसारेगम, रेगमरेगमप, गमपगमपध, मपधमपधनि, पधनिपधनिसां, सांनिधपनिधप, निधपमधपम, धपमगपमग, पमगरेमगरे, मगरेसागरेसा ।

[७] सारेगमपधनिसांनिधपमगरेसा, सारेगमपधनिधपमगरेसा, सारेगमपधपमगरेसा, सारेगमपमगरेसा, सारेगमगरेसा, सारेगरेसा, सारेसा, सा !

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સ્મરણીય શ્લોક

૧. દુર્ગા

શુદ્ધ સ્વરો, 'ગ–નિ' વર્જ્ય, 'ધ–રે' અંશ–ઉપાંશ છે,
રાતે બીજા પહોરે કે સદા દુર્ગા ગવાય છે.

૨. ભૂપાલી

આરોહે–અવરોહે તું ત્યાગીને 'મ–નિ' ભૂપ ગા,
શુદ્ધ સ્વરે નિશારંભે, 'ગા' અંશ ને ઉપાંશ 'ધા'.

૩. સારંગ

સારંગમાં સ્વરો શુદ્ધ, 'ગ–ધ' વર્જ્ય, નિષાદ બે,
છે વાદી 'રે, પ' સંવાદી, મધ્યાહ્નનમાં ગવાય છે.

૪. ખમાજ

ઋષભ વર્જ્ય આરોહે, મૃદુ 'મ–નિ' ખમાજમાં,
અંશોપાંશ 'ગ–નિ', ગાય બીજે પહોર–રાતના.

૫. દેસ

છે 'ગ–ધ' અલ્પ આરોહે, 'રે' વક્ર, બે 'નિ' દેસમાં,
અંશોપાંશ 'પ–રે', ગાય બીજે પહોર–રાતના.

૬. કાફી

'ગ–મ–નિ' મૃદુ કાફીમાં શેષ શુદ્ધ સ્વરો ભળે,
છે વાદી 'પ, રિ' સંવાદી, ગાય સંધ્યા–નિશા સમે.

૭. ભીમપલાસી

'મ–સા' મુખ્ય, રિ–ધા વર્જ્ય આરોહે, 'ગ–મ–નિ' મૃદુ,
ગાય ભીમપલાસીને ત્રીજે યામે દિને સહુ.

૮. વાગીશ્વરી

ગ–મ–નિ મૃદુ સર્વત્ર, આરોહે અલ્પ 'રે–પ' છે,
શુદ્ધ રે–ધ, 'મ–સા' મુખ્ય, ગાય વાગીશ્વરી નિશે.

૯. આશાવરી

મૃદુ 'ગ–મ–ધ–નિ' સૂરો, આરોહે 'ગ–નિ' વર્જ્ય છે,
આશાવરી 'ધ–ગ' મુખ્ય, દિનગેય મનાય છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૦. ભૈરવી

સંપૂર્ણ ભૈરવી રાગ, 'ધ–ગ' અંશ–ઉપાંશ છે,
સર્વ કોમલ છે સૂરો પ્રાતર્ગેય ગણાય છે.

રાગ : કાફી

સ્વરમાલિકા — મધ્યલય — ત્રિતાલ માત્રા ૧૬

સ્થાયી

सा रे ग॒ म	प – प –	ध प ग॒ रे	म ग॒ रे सा
૩	×	૨	०
रे नि॒ ध नि॒	प ध नि॒ सां	नि॒ ध प म	ग॒ ग॒ रे रे
૩	×	૨	०

અંતરો

म म प ध	नि॒ नि॒ सां –	रें गं॒ रें सां	नि॒ ध प –
૩	×	૨	०
सां नि॒ ध नि॒	ध प ध प ○	म ग॒ रे म	ग॒ रे सा –
૩	×	૨	०

રાગ : કાફી

(બે ગંધાર અને બે નિષાદનો પ્રકાર)

કાનુડો મારા કાળજાની કોર,
ચરણકમલમાં ચિત્ત પરોવી
પૂજું હું આઠે પહોર ...કાનુડો.
આ સંસારની રહી ના સ્મૃતિ
નીરખું કેવળ કિશોર ...કાનુડો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ત્રિતાલ–માત્રા ૧૬ સ્થાયી મધ્યલય

रे	ग	रे	रे
म ग म प	म ग म –	रे ग सा रे	प – – – प
કા તુ ડો ઽ	મા ઽ રા ઽ	કા ળ જા ની	કો ઽ ઽ ઽ ર
૨	૦	૩	×

			म
म नि ध नि	प ध नि सां	प नि ध प	ग – रे –
ચ ર ણુ કે	મ લ માં ઽ	ચિ ઽ ત્ત પ	રો ઽ ત્રી ઽ
૨	૦	૩	×

नि			
सा – रे रे	ग – म –	पध निसां निध पम	प – – –
પૂ ઽ જું હું	આ ઽ હે ઽ	પઽ ઽઽ હો ઽ ઽઽ	ર ઽ ઽ ઽ
૨	૦	૩	×

અંતરો

	सां	मं	
म – प ध	नि – सां सां	गं रें – मं	गं रें सां –
આ ઽ સં ઽ	સા ઽ ર ની	ર હી ઽ ના	સ્મૃ ઽ તિ ઽ
૨	૦	૩	×

नि ध प ध	नि – सां सां	धसां रेंसां निध पम	प – – –
ની ર ખું ઽ	કે ઽ વ લ	કિઽ ઽઽ શોઽ ઽઽ	ર ઽ ઽ ઽ
૨	૦	૩	×

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ : કાફી

(બે ગંધાર અને બે નિષાદનો પ્રકાર)

શ્યામ વિણ સૂની સૂની રજની, ઓ સજની!
કાળજડું કોરે આ ચંદ ને ચંદની ...શ્યામ.
અખંડ સ્મૃતિ નન્દકુંવરની—
શુદ્ધિ હરે મારાં તન ને મનની ...શ્યામ

ત્રિતાલ–માત્રા ૧૬ સ્થાયી મધ્યલય

		ग				रे	सा								
म	ग	म	प	ग	म	ग॒	रे	रे	ग	म	म	प	प	ध	प
સ્યા	મ	વિ	ણ	સૂ	ની	સૂ	ની	ર	જ	ની	એ	સ	જ	ની	ઽ
૨				०				૩				×			

							ध								
म	ध	नि॒	सां	रें	नि॒	–	नि॒	ध	प	ध	म	पध	नि॒सां	नि॒ध	पम
કા	ળ	જ	કું	કો	રે	ઽ	આ	ચં	દ	ને	ઽ	ચંઽ	દઽ	નીઽ	ઽઽ
૨				०				૩				×			

૧૮

અંતરો

				सां				गं							
म	–	प	ध	नि	–	सां	–	रें	गं॒	रें	सां	रें	नि	सां	–
અ	ઽ	ખં	ઽ	સ્મૃ	ઽ	તિ	ઽ	નં	ઽ	દ	કું	વ	ર	ની	ઽ
૨				०				૩				×			

		प		म											
सां	–	नि॒	प	ग॒	–	रे	म	ग॒	रे	सा	–	रेम	पध	नि॒ध	पम
શુ	ઽ	દ્ધિ	હ	રે	ઽ	મા	રાં	ત	ન	ને	ઽ	મઽ	નઽ	નીઽ	ઽઽ
૨				०				૩				×			

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૂપાલી

રૂપરેખા

ભૂપાલી રાગમાં પાંચ સ્વરો આવે છે અને એ પાંચે પાંચ સ્વરો શુદ્ધ છે. બાકી રહેલા મધ્યમ અને નિષાદ આ રાગમાં લેવામાં આવતા નથી, એટલે એ સ્વરોને આ ભૂપાલી રાગના વર્જ્ય-વિવાદી સ્વરો ગણવામાં આવે છે.

આરોહ-અવરોહમાં પાંચ-પાંચ સ્વરો આવતા હોવાથી આ રાગની જાતિ ઔડવ-ઔડવ ગણવામાં આવે છે.

ભૂપાલી રાગનો વાદી સ્વર ગાંધાર અને સંવાદી સ્વર ધૈવત છે. વાદી સ્વર પૂર્વાંગમાં હોવાથી રાગ પૂર્વાંગ વાદી રાગ કહેવાય છે. ગાવાનો સમય રાત્રિનો પહેલો પ્રહર છે.

ગાંધાર સ્વર લેતી વખતે પંચમ સ્વરનો 'કણ' લગાડવાથી રાગની મધુરતામાં વૃદ્ધિ થાય છે. ભૂપાલી રાગની પ્રકૃતિ ગંભીર અને શાંત છે. આ રાગની પકડ—પગધપગરેગ, છે.

આ રાગમાં ધૈવતનું પ્રમાણ વધારે લેવામાં આવે તો આ રાગને મળતો બીજો 'દેસકાર' કરીને રાગ છે તેનો ભાસ થાય છે. આ રાગમાં ગાંધાર અને પંચમની સંગત અત્યંત મહત્ત્વની છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૂપાલી

આરોહ:—સા, રે, ગ, પ, ધ, સાં,
અવરોહ:—સાં, ધ, પ, ગ, રે, સા,

રાગવિસ્તાર

૧. સારેગ, રેગ, પગ, ધપગ, ગરે, સારે, સાધપધસા.
૨. સારેગરે, ધધસા.
૩ સારેગ, ગરે, ગપ, ગપધ, પગરે, ગપગરેગરે, રે, સારેગરે, * ધપધસા.
૪. ગરે, ગપધપગરે, પધસાંસાંધપગરે, પધપગરે, પગરેસા, રેસા, ધસા.
૫. સારેગરેંગપગરે, ગપધસાંધપગરે, ગપધસાંરેંસાંધપગરે, ગપધસાંરેંગંરેંસાંધપગરે, ગપધસાંરેંગંપંગંરેંસાંસાં, ધપગરે, સાં, ધપગરે, પગરે, પગધપગરે, સાધ, પ, ધ, સા.

* જ્યાં જ્યાં અલ્પવિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૂપાલી

સ્વર માલિકાઃ- મધ્યલય, ત્રિતાલ-માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

	રે	પ	
ગ રે સા ધ઼	સા રે ગ —	ગ રે ગ પ	ધ પ ગ રે
૦	૩	×	૨
પ	પ		
ગ — ગ રે	ગ પ ધ સાં	ધ પ ગ રે	ગ રે સા —
૦	૩	×	૨

અંતરો

		ધ	
પ ગ પ —	સાં ધ સાં —	સાં — સાં —	સાં રેં સાં —
૦	૩	×	૨
રેં		ધ	
ગં — રેં સાં	રેં — સાં ધ	સાં — ધ પ	ગ રે સા —
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૂપાલી.

કોઇ ગાય સુજન ભૂપ-રાગ,
મ-નિ સ્વરનો કરી પરિત્યાગ......કોઈ

શુદ્ધ સ્વરો ને ઔડવ જાતિ,
પ-ગ સ્વરની કૈં જોડી જામી,
ગ-વાદી, છે ધ-સંવાદી......કોઈ

લક્ષણ ગીત નં ૧. મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

ધ		રે	
સાં ધ પ –	ગ રે સા રે	ગ રે ગ પ	ગ રે સા –
કો ઈ ગા ઽ	ય સુ જ ન	ભૂ ઽ ઽ પ	રા ઽ ગ ઽ
૦	૩	×	૨
		સાં	પ
સા રે ગ ગ	પ – ધ પ	ધ સાં ધ પ	ગ રે સા –
મ નિ સ્વ ર	નો ઽ ક રી	ને ઽ પ રિ	ત્યા ઽ ગ ઽ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ – ગ ગ	પ – સાં ધ	ધ સાં – સાં સાં	સાં રેં સાં –
શુ ઽ દ્ધ સ્વ ૦	રો ઽ તે ઽ ૩	ઔ ઽ હૃ વ ×	જા ઽ તિ ઽ ૨
સાં સાં સાં સાં ધ ધ ધ ધ	ધ ગં સાં – રેં –	સાં રેં ગં રેં	સાં ધ પ –
પ ગ સ્વ ર ૦	ની ઽ કૈં ઽ ૩	જો ઽ ડી ઽ ×	જા ઽ ગા ઽ ૨
ગ – ગ –	પ – ધ પ	સાં ધ સાં ધ પ	ગ રે સા –
ગા ઽ વા ઽ ૦	દી ઽ છે ઽ ૩	ધ ઽ નં ઽ ×	વા ઽ દી ઽ ૨

રાગ ભૂપાલી

વંદન છે ગુરુદેવ મારાં,
સુખના શોધક, દુઃખના શોષક,
જગના તારણહારા તારા...વંદન છે

ન્યાય, નીતિની છો ફૂલમાલા,
ધર્મના છો પ્રભુ! રક્ષણહારા;
અખંડિત હો આમ પ્રેમની ધારા!...વંદન છે

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૨ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાંસાં ધપ ગરે સારે	[સા] ધ઼ – સા રે	[પ] મ – – રે	[પ] ગ પ ધ સાં
વંઽ ઽઽ દેઽ નઽ	છે ઽ ગુ રુ	દે ઽ ઽ વ	મા ઽ રાં ઽ
૦	૩	×	૨
ગ ગ ગ રે	ગ ધ પ પ	ગ રે ગ રે	સા ધ઼ સા સા
સુ ખ ના ઽ	શો ઽ ધ ક	દુઃ ખ ના ઽ	શો ઽ પ ઽ ક
૦	૩	×	૨
સાં ધ [ધ] સાં –	પ ધ સાં સાં	ધસાં ધપ ગરે સા	[સા] ગ પ ધ સાં
જ ગ ના ઽ	તા ઽ ર ણ	હાઽ ઽઽ રાઽ ઽ	તા ઽ રા ઽ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ – ગ ગ	પ – સાં ધ	સાં – સાં સાં	સાં રેં સાં –
ન્યાઽ ય ની	તિઽ ની ઽ	છો ઽ ફૂ લ	મા ઽ લા ઽ
૦	૩	×	૨
[સાં] ધ – ધ ધ	[ધ] સાં – રેં રેં	સાં રેં ગં રેં	સાં ધ પ –
ધ ઽ મે ના	છો ઽ પ્ર ભુ	ર ઽ ક્ષ ણ	હા ઽ રા ઽ
૦	૩	×	૨
[સાં] ધ ગં રેં સાં	[સાં] ધ રેં સાં ધ	ગપ ધપ ગરે સા	[પ] ગ પ ધ સાં
અ ખં ડિ ત	છો ઽ અ મ	પ્રેઽ ઽઽ મઽ ની	ધા ઽ રા ઽ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૂપાલી

બોલ હરિનું નામ, મુખથી તું મનવા રે!
ટળશે જગ દુઃખ તારાં, સરશે સહુ તુજ કામ...બોલ
જૂઠી માયા જગની, સાચી પ્રીત હરિની;
સમજ સમજ મનવારે! તરી ઉતરીશ ભવપાર...બોલ

ગીત નં. ૩ વિલંબિતલય, એકતાલ–માત્રા ૧૨.

સ્થાયી

પ											
ગ	–	ગ	પ	ધ	રે	સાધ઼	સા	રે	ગ	પ	ગ
બો	ઽ	લ	હ	રિ	ઽ	નુંઽ	ઽ	ના	ઽ	ઽ	મ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
પ		સાં									
ગ	પ	ધ	સાં	ધ	પ	ગ	રે	ગ	–	ગ	રે
મુ	ખ	થી	ઽ	તું	ઽ	મ	ન	વા	ઽ	રે	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
				સા	સા						
સાં	ગ	રે	સા	ધ઼	ધ઼	સા	–	રે	ગ	–	ગ
ટ	ળ	શે	ઽ	જ	ગ	દુઃ	ઽ	ખ	તા	ઽ	રાં
×		૦		૨		૦		૩		૪	
ગ	ગ	ગ	રે	ગ	પ	ધ	સાં	પધ	સાંસાં	ધપ	ગરે
સ	ર	શે	ઽ	સ	હુ	તુ	જ	કાઽ	ઽઽ	મેઽ	ઽઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

પ		પ				ધ				ધ	
ગ	–	ગ	–	પ	–	સાં	ધ	સા	રેં	સાં	–
જૂ	ઽ	ડી	ઽ	મા	ઽ	યાં	ઽ	જ	ગ	ની	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
સાં		સાં									
ધ	–	ધ	–	સાં	રેં	ગં	રેં	સાં	ધ	સાં	–
સા	ઽ	ચ્ચાં	ઽ	પ્રાં	ઽ	ત	હ	રિ	ઽ	ની	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
સાં	ગં	રેં	ગં	સાં	રેં	ધં	સાં	પ	ધ	સાં	–
સ	ગ	જં	સ	મ	જ	મ	ન	વા	ઽ	રે	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
ધ	સાં	ધ	પ	ગ	રે	સા	–	રે	ગ	–	રે
ત	રી	ઉ	ત	રી	શ	ભ	ઽ	વ	પા	ઽ	ર
×		૦		૨		૦		૩		૪	

રાગ ભૂપાલી

જય જય જય જય નાથ નિરંજન અનુપમ,
કર જોડી પ્રણમીએ પ્રભુ! અમે દીનજન......જય જય
મુનિજન ગુણકીર્તન નિત્ય ગાતા
બ્રહ્મા—વિષ્ણુ દર્શનપ્યાસા
ઘટ ઘટ ગૂંજની પ્રણવની છાયા......જય જય

ગીત—નં ૪. મધ્યલય, ત્રિતાલ-માત્રા ૧૬.

સ્થાયી.

	રે	પ	
ગપ ગરે સાધ્રુ સારે	ગ – ગ રે	ગ પ ધ પ	ગ રે સા ધ
જય જય જય જય	ના ઽ થ નિ	રં ઽ જ ન	અ નુ પ મ
૦	૩	×	૨
ગ ગ ગ રે	ગ પ ધ સાં	ધ સાં ધ પ	ગ રે સા સા
ક ર જો ડી	પ્ર ણ મી એ	પ્ર ભુ અ મ	દી ન જ ન
૦	૩	×	૨

અંતરો

પ પ		ધ	
ગ ગ ગ ગ	પ પ સાં ધ	સાં સાં સાં સાં	સાં રેં સાં –
મુ નિ જ ન	ગુ ણ ગી ઽ	તં ન નિ ત્ય	ગા ઽ તા ઽ
૦	૩	×	૨
સાં સાં	ધ		
ધ – ધ –	સાં – સાં –	સાં રેં ગં રેં	સાં ધ પ –
મ ઽ હા ઽ	વિ ઽ ભુ ઽ	દ ઽ ર્શ ન	પ્યા ઽ સા ઽ
૦	૩	×	૨
ગં ગં રેં સાં	રેં રેં સાં ધ	સાં સાં ધ પ	ગ રે સા –
ઘ ટ ઘ ટ	ગૂં જ તી ઽ	પ્ર ણ વ ની	છા ઽ યા ઽ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૂપાલી.

સ્વરો આવડ્યા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧.	પ	સા		ધ	
	ગ - રે -	સા - ધ -	પ - ધ -	સા - - -	
	આ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	
	૦	૩	×	૨	

		પ			
૨.	સા - રે -	ગ - પ -	પ - ગ -	રે - સા -	
	આ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	
	૦	૩	×	૨	

૩. જય જય જય જય નાથ નિરંજન.........સાંસાં ધપ ગરે સા

આऽ ऽऽ ऽऽ ऽ

૨

૩. " ....ગપ ધસાં ધપ ગરે

આऽ ऽऽ ऽऽ ऽऽ

૨

૫. " ....સાર ગરે સાધ સા

આऽ ऽऽ ऽऽ ऽ

૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૬. ” ....સારે ગપ ધપ ગરે
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨

૭. જય જય જય જય નાથ નિ..સારે ગપ ધસાં ધપ સાં ધપ ગરે સા
આઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
× ૨ ०

૮. ” સારે ગપ ધસાં રેંગં રેંસાં ધપ ગરે સા
આઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
× ૨

૯. ” ગંપ ધસાં ધપ ધપ ગરે ગરે સાધ્ સા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
× ૨

૧૦. ” સારે ગ રેગ પ ગપ ધ પધ સાં
આઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ
× ૨

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

૧૧. પ ધ સાં રે ગં – રેં – સાં ધ સાં – પ ધ સાં –
આ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ
० ૩ × ૨

૧૨. ગંગં રેંસાં રેરેં સાંધ સંસાં ધપ ગરે સા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
० ૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રે રે સાસા ગગ રેરે પપ ગગ ધધ પધ
SS SS SS SS SS SS SS SS

× ૨

૧૩. ગ રેંસાં રેં સાંધ સાં ધપ ગરે સા
આ SS S SS S SS SS S

૦ ૩

ગરે સાધ સારે ગ ગરે ગપ ગરે સા
SS SS SS S SS SS SS S

× ૨

૧૪. સાંગં રેંસાં ધરેં સાંધ પસાં ધપ ગધ પગ
આS SS SS SS SS SS SS SS

૦ ૩

સાસા રેરે ગગ પપ ધધ સાં પધ સાં
આS SS SS SS SS S SS S

× ૨

૧૫. મુનિજન... ... ...ગપ ધસાં પધ સાં સાંપ ધપ
આS SS SS S SS SS

૩ ×

રેસા ગરે પગ ધપ
SS SS SS SS

૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

„ ગપ ગરે ગરે સા સારે ગરે ગપ ગરે ગપ ધપ ગરે સા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૩ × ૨

„ સારે સા સારે ગરે સા – સારે ગપ ગરે ગપ ગરે સા
આઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૩ × ૨

„ ગપ ધપ ગ – પધ સાંધ પ – ધસાં રેંસાં ધપ ગરે
આઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૩ × ૨

અંતરો પૂરો કરી – સ્થાયી શરૂ કરવી.

જય જય જય જય નાથ નિરંજન... ... ...પધ સાંસાં ધપ ગરે
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૨

„ ધસાં ધપ ગરે સાસ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨

„ ધસાં રેંસાં ધપ ગ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

પાંચમી કસોટી

(૧) ભૂપાલી રાગના વાદી-સંવાદી કહો. (૨) ભૂપાલી રાગની જાતિ ? (૩) આ રાગના વર્જ્ય સ્વરો કયા ? (૪) તમે ભૂપાલી રાગનાં ગીતો કઇ કઇ લયમાં ગાયાં ? (૫) આ રાગની પકડ ? (૬) આ રાગની બાજુનો કયો રાગ છે ? (૭) આ રાગનો ગાવાનો સમય કયો છે ? (૮) આ રાગમાં કયા સ્વરોની સંગત શોભી ઊઠે છે ? (૯) આ રાગનું આરોહ-અવરોહ ગાઇ બતાવો. (૧૦) આ રાગમાં કોમલ સ્વરો છે ?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભીમપલાસી

રૂપરેખા—

ભીમપલાસી રાગના આરોહમાં પાંચ સ્વરો, અને અવરોહમાં સાત સ્વરો લેવામાં આવે છે. આરોહના વર્જ્ય–વિવાદી સ્વરો ઋષભ–ધૈવત છે; છતાં ઋષભ ઉત્તરાંગમાં લેવામાં આવે છે. આ રાગમાં ગાંધાર–નિષાદ કોમલ છે. બાકી બધા શુદ્ધ સ્વરો છે.

આરોહમાં પાંચ અને અવરોહમાં સાત સ્વરો આવતા હોવાથી–આ રાગની જાતિ ઔડવ–સંપૂર્ણ છે.

ભીમપલાસી રાગનો અંશ–વાદી સ્વર મધ્યમ છે, સંવાદી ષડ્જ છે. વાદી સ્વર પૂર્વાંગમાં હોવાથી રાગ પૂર્વાંગ વાદી રાગ કહેવાય છે. ગાવાનો સમય દિવસનો ત્રીજો પ્રહર છે.

ગંધાર સ્વર લેતી વખતે મધ્યમનો 'કણ' અને નિષાદ લેતી વખતે ષડ્જનો 'કણ' લેવાથી રાગના માધુર્યમાં ઉમેરો થાય છે. ભીમપલાસી રાગની પ્રકૃતિ શાંત છે. આ રાગની પકડઃ–નિ઼ સા મ. ગ઼મ ગ઼પ, નિ઼ સા મગ઼ રેસા,

આ રાગમાં પંચમનું પ્રમાણ ઘટાડી મધ્યનું પ્રમાણ વધારવાથી રાગનું ખરું સ્વરૂપ મૂર્ત થાય છે. પંચમનું પ્રમાણ વિશેષ લેવામાં આવે તો 'ધનાશ્રી' રાગ થાય છે. ગંધાર–નિષાદની સંગતી ઉત્પન્ન કરવાથી 'ધાની' રાગ થઈ જાય છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભીમપલાસી

આરોહ:-નિ, સા, ગ, મ, પનિ સાં

આવરોહ:-સાં. નિ, ધ, પ, મ, ગ, રે, સા.

રાગ વિસ્તાર

સા સા

૧ સા, નિ સા મ, મ, ગ, મ, ગ, સાગમ રેસા, નિ, નિ, પ નિ સા.

૨ સા, નિ સા ગમ પગ, મ. પ, નિધપ, ધ મ પ ગ મ, મ, પ ગ, મ, પ,
નિ ધ પ, મ પ, ગ, મ, પ ગ, મગરેસા, નિસા, ગ રે સા.

૩ નિ સા ગ મ પનિ ધપ, ધમ પગ મ, સા ગમ પ, ગમ ગરે સા.

સાં સાં સાં નિ

૪ નિ સા ગ મ પનિ, સાં, નિ નિ પ નિ સાં, પનિ સાંગં, રે સાં,
રેં સાં નિ ધ પ, મ પ નિ ધ પ મ પ ગ મ, નિ સા ગ રે, સા.

૫ ગ પ નિ સાં, સાં રેં સાં નિ પ નિ સાં, રેં સાં, મ પ સાં, નિ પ,
મ પ, ગ, મ, નિ સા ગ મ પ નિ સાં ગં રેં સા નિ સાં, નિપ, ગ, મ,
પ સાં, નિ પ, ગ મ, પ ગ, મ ગ રે સા.

જ્યાં જ્યાં અલ્પવિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભીમપલાસી

સ્વર માલિકા:- મધ્યલય, ત્રિતાલ-માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાં પ નિ ધ પ ૦	મ પ ગ મ ૩	મ ગ - રે સા ×	સા નિ સા ગ મ ૨
પ - પ - ૦	ગ - રે સા ×	સા ગ મ પ ×	સાં સાં નિ નિ ધ પ ૨
સા સાં નિ નિ સાં - ૦	નિ ધ મ પ ૩	ગ ગ રે સા ×	નિ સ ગ મ ૨

અંતરો

પ - પ પ ૦	મ પ ગ મ ૩	સાં સાં સાં પ નિ નિ નિ ×	સાં સાં સાં સાં ૨
નિ સાં મં ગં ૦	રેં સાં નિ સાં ૩	નિ ધ પ મ ×	ગ રે સા - ૨
સા મ નિ સા ગ મ ૦	સાં પ નિ સાં - ૩	સાં નિ - ધ પ ×	મ ગ - રે સા ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભીમપલાસી

ગાઓ રાગિણી ભીમપલાસી,
ત્યાગી રિ-ધ આરોહણ ગુણી, !
મધ્યમ વાદી-કોમલ કરી ગ-નિ.........ગાઓ

ગાઓ દિવસના તૃતિય પ્રહરમાં,
શાંત રસ શોભના ધારી.........ગાઓ

લક્ષણગીત-નં. ૫ મધ્યલય-ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સાં		મ	સા
નિ-પનિ સાં	નિ ધ મ પ	ગ - રે સા	નિ સા ગ મ
ગા ડ આડ ડ	રા ડ ગિ ણી	ભી ડ મ પ	લા ડ સી ડ
×	૨	૦	૩
	સાં		
પ - ગ મ	પ નિ સાં રેં	નિસાં રેંસાં નિ ધ	મ પ ગ મ
ત્યા ડ ગી ડ	રિ-ધ રવ ર	આડ ડડ રો ડ	હ ણુ ગુ ણી
×	૨	૦	૩
		સા	
મ - મ મ	ગ રે સા -	નિ સા મ ગ	રે સા નિ સા
મ ડ ધ્ય મ	વા ડ દી ડ	કોં ડ મ લ	ક રી ગ-નિ
×	૨	૦	૩

અંતરો

નિ̣		સાં સાં	
[illegible] - પ -	મ પ ગ̣ મ	પ નિ̣ પ નિ	સાં સાં સાં -
ગા ઽ ઓ ઽ	દિ વ સ ના	રૂ ડિ વ પ્ર	હ ર માં ઽ
×	૨	૦	૩
સાં	મ		
નિ̣ - - ધ	મ પ ગ̣ -	રે સા રે -	સા - નિ̣ સા
દાં ઽ ઽ ત	ર સ ઓ ઽ	બ ના વા ઽ	રી ઽ ઽ ઽ
×	૨	૦	૩ ॥ધ્રુ

રાગ ભીમપલાસી

ખેલો, ખેલો, આજ હોરી !
સજાણી! રસથી ભરી, રંગથી ભરી......ખેલો.

કાનકુંવર આજ મંગલ દિન;
આંગણ આવ્યા, આનંદ લાવ્યા;
આજ ખેલો હોરી, મન ખોલી સજની!......ખેલો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૬ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬:

સ્થાયી

	નિં		
રં – નિધ પમ	ને – ધપ મગ	સ ગ મ ગ	મ – – –
મે S લોS SS	એ S લોS SS	આ જ ડો S	રી S S S
૨	૦	૩	×
મ		સાં	
ગ – રે સા –	સા ગ સાગ મગ	રે સા પ નિ	પનિ સાંનિ ધપ
સ S લૂ ણાં S	ર સ થોS SS	ભ રાં રં ગ	થીS SS ભરાં
૨	૦	૩	×

અંતરો

		સાં	સાં
પ – પ પ	પનિ ધપ ગ મ	પ નિ પ નિ	સાં – સાં –
કા S ન કું	વS રS આ જ	મં S ગ લ	દિ S ને S
૨	૦	૩	×
સાં મં			
નિ સાં મં ગં	રં – સાં –	નિ સાં મ ગ	રે – સા –
આ S ગ ણ	આ S વ્યા S	આ S નં દ	લા S વ્યા S
૨	૦	૩	×
સા	નિ		મ
નિ સા ગ મ	ગ નિ સાં રેં	સાં નિ ધ પ	મ ગ રે સા
આ જ એ લો	કો રી મ ન	ગો ભી એ લા	સ જ ની S
૨	૦	૩	×

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભીમપલાસી

ચિંત ચિંત મન ! નારાયણનું નામ,
નારાયણ સુખધામ......ચિંત ચિંત
વૃત્તિ સંકેલી, મિંચી નેત્ર તું નિરખ,
ઘનશ્યામ પૂર્ણ કામ...ચિંત ચિંત.

ગીત નં. ૭ વિલંબિતલય ઝપતાલ માત્રા ૧૦.

સ્થાયી

સાં	સાં	સાં નિ	
નિ –	પનિ સાં –	નિ ધ	પ – મ
ચિં ઽ	નઽ ઽ ઽ	ચિં ત	મ ઽ ન
×	૨	૦	૩
	મ	મ	
ગ સા	ગ મ પ	ગ મ	ગ રે સા
ના રા	ય ણ નું	ના ઽ	ઽ ઽ મ
×	૨	૦	૩
સા			ગ
નિ –	સા સા સા	મ મ	પ ગ મ
ના ઽ	રા ય ણ	સુ ખ	ધા ઽ મ
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

		સાં	
પ -	ગ મ પ	નિ -	સાં - સાં
! ડ	ત્તિ ડ ડ	સં ડ	કે ડ લો
×	૨	૦	૩
	મં		નિ
નિ સાં	મં ગં રેં	સાંનિ સાં	નિ ધ પ
નીં ચી:	ને ડ ત્ર	તુંડ ડ	નિ ર ખ
×	૨	૦	૩
તિ		મ	
ધ મ	પ - પ	ગ મ	ગ રે સા
ચં ન	શ્યા ડ મ	પૂ ર્ણં	કા ડ મ
×	૨	૦	૩

વારી વારી જાઉં નંદકુંવર પર
મુખ પર મોહિની નયને અમૃત......વારી

જમુના કિનારે કદંબની ડાળે,
મધુરી મધુરી મોરલી વગાડે
સખા! શ્યામ મમ હૃદયે ભાવે......વારી

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૮ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સા		મ	
નિ ધપ ગ મ	પ – પ –	ગં મ ગ રે	સગ રેસા નિ સા
ના ગીS વાં રી	જા S ઉ S	નં S દ કું	વS રS પે ર
૩	×	૨	૦
નિ નિ સા સા	મ – મ મ	પનિ પનિ સાંનિ ધ	– પ પ
મું ખ પ ર	મો S હિ ની	ન થ નS SS	અ S મૃ ત
૩	×	૨	૦

અંતરો

સાં સાં		નિ	
પ નિ પ નિ	સાં – સાં –	પ નિ સાં ગં	રેં – સાં –
જ મુ ના કિ	ના S રે S	ક દં બ ની	ડા S ળે S
૩	×	૨	૦
મં	મં	નિ	
મં ગં રેં સાં	ગં રેં સાં નિ	પ નિ સાં ગં	રેં – સાં S
મ ધુ રી S	મ ધુ રી S	મુ ર લી વ	ગા S ડે S
૩	×	૨	૦
મ ગ પ મ	નિ પ સાં નિ	સાં નિ ધ પ	મ ગ રે સા
સ S ખી ક	શ્યા મ મ મ	ઘ દ યે S	ભા S વે S
૩	×	૨	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

બીજું તાનમંડળ

રાગ ભીમપલાસી

સ્વરો આવડયા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલસ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧ વારી વારી જાવું... પનિ સાં ગં રેં સાંનિ ધપ મગ રેસા નિસા
આઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

૨ „ નિધ મપ ગમ પગ મગ રેસા નિસા ગમ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

૩ „ પનિ સાંનિ ધપ મગ રેસા નિસા ગમ પ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૨ ૦

૪ „ નિસા ગમ પનિ સાંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

૫ „ નિનિ સામ ગરે સા મગ પમ નિપ નિસાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૬ ,, પનિ પમ ગમ પમ ગમં ગરે સાં નિસાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ
૨ ૦

૭ ,, પસાં નિધ પમ પ ગમ ગરે સાંનિ સા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૨ ૦

૮ ,, ગમ પનિ ધપ મપ ગ મગ રેસા નિસાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

૯ ,, નિસા મગ રેસા નિસા નિસા ગમ પનિ સાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

૧૦ ,, નિનિ પમ ગમ પનિ પનિ સાંરે સાંનિ ધપ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

૧૧ વારી વારી ... નિસા ગમ પનિ ધપ ધગ પગ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

નિસા મ મગ રેસા
ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ
૦

૧૨ ,, પસાં નિધ પમ ગરે સા – નિસા ગમ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

પગ મગ રેસા નિસા
ડડ ડડ ડડ ડડ
૦
૧૩ ,, નિસા મગ રેસા નિસા નિનિ ધપ મપ ગમ
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ
× ૨
પનિ ધપ મગ રેસા
ડડ ડડ ડડ ડડ
૦

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

સાં સાં
૧૪ જમુના કિનારે...નિ – પ નિ સાં – – –
આડ ડ ડ ડ ડ ડ ડ
૨ ૦
૧૫ ,, સાં – – – સાંરે સાંનિ પનિ સાં
આ ડ ડ ડ ડડ ડડ ડડ ડ
૨ ૦
૧૬ ,, સાં – પનિ સાંરે – સાંનિ પનિ સાં
આડ ડડ ડડ ડ ડડ ડડ ડ
૨ ૦
૧૭ ,, સાં – સાંરે સાંનિ પનિ સાં ગં રેંસાં
આડ ડડ ડડ ડડ ડ ડ ડડ
૨ ૦
૧૮ ,, સાંરે સાંનિ પનિ પમ ગમ પનિ પનિ સાં
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડ
૦
૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૯ " મંગં મંગં રેંસાં નિસાં નિધ પમ ગરે સાસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૯

૨૦ " નિસાં મંગં મંગં રેંસાં સાંરેં સાંનિ ધનિ સાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૨ ૦

૨૧ " નિસા ગમ ધનિ સાં મંગં રેંસાં ગંરેં સાંનિ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

૨૨ નિસાં ગંમં પં – ગંમં ગરેં સાંનિ ધપ
આઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૩ ×
મગ મગ રેસા નિસા નિસા ગમ ધનિ સાં
ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૨ ૦

૨૩ સાં – સાંનિ ધપ મગ રેસા સાગ મપ
આઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૩ ×
ગમ પનિ પનિ સાં ગરેં ગરેં સાંનિ ધપ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૨ ૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

છઠ્ઠી કસોટી

(૧) ભીમપલાસી રાગમાં પંચમનું પ્રમાણ વધારે લેવામાં આવે તો કયો રાગ બને? (૨) આ રાગની જાતિ કહો. (૩) આ રાગના વાદી-સંવાદી કયા કયા અંગમાં છે? (૪) તમારા ગીતનો સમ બતાવો (૫) તમારું ગીત કઈ માત્રાથી શરૂ થાય છે? (૬) લક્ષણ ગીત એટલે ગીત? (૭) આ રાગમાં કયા કયા સ્વરો કોમલ છે? (૮) આ રાગમાં કયું પરિવર્તન કરીએ તો ધાની-રાગ બને? (૯) ઝપતાલમાં કાલ કઈ માત્રા ઉપર પડે છે? (૧૦) અંશ એટલે શું?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ૐ

રાગ ખમાજ

રૂપરેખા—

ખમાજ રાગમાં આરોહ વખતે છ સ્વર, અને અવરોહ વખતે સાત સ્વર લેવામાં આવે છે-પૂર્વાંગના આરોહમાં વર્જ્ય કરેલો ઋષભ ઉત્તરાંગ લેવાય છે.

આરોહમાં છ સ્વર અને અવરોહમાં સાત સ્વર આવતા હોવાથી આ રાગની જાતિ ષાડવ-સંપૂર્ણ બને છે.

ખમાજ રાગનો વાદી સ્વર ગાંધાર-સંવાદી ધૈવત છે. વાદી સ્વર પૂર્વાંગમાં હોવાથી આ રાગ પૂર્વાંગવાદી રાગ કહેવાય છે. આ રાગ પ્રાતઃકાલ સિવાય ગમે ત્યારે ગાઇ શકાય છે.

આ રાગમાં શુદ્ધ નિષાદ અને કોમલ નિષાદ એ બે નિષાદનો ઉપયોગ થાય છે; વિશેષ કરીને આરોહમાં શુદ્ધ અને અવરોહમાં-કોમલ. બાકીના સ્વરો શુદ્ધ છે.

આ રાગમાં શૃંગારરસ શોભી ઊઠે છે. આ રાગની પકડ:-સાં, નિ॒ધ મપ ધ ગગ, છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ખમાજ

આરોહ:-સ, ગ, મ, પ, ધ, નિ, સાં.

અવરોહ:-સાં, નિ ધ મ પ ધ મ ગ, પ મ ગ રે સા.

રાગ વિસ્તાર

૧ નિ સા ગ, મગ, પ, મગરેસા.

૨ સા, ગ મ પ, ધ પ મ ગ, પ મ ગ રે સા.

૩ સા, ગમ પધ નિ સાં, ધ સાં નિ ધ, મ પ ધ ગ મ ગ, પમગરેસા.

૪ નિસાગમગરેસા, નિસાગમપમગરેસા, નિસાગમપધપમ ગરેસા, નિસાગમપધ નિધપમગરેસા, નિસાગમપધનિસાં નિધપમગરેસા.

૫ ગમધનિસાં, ધનિસાં, નિસાં.નિનિસાંરેં, સાં નિધ, ગંમંગંરેંસાં, નિસાં, પનિસાંરેંસાં, નિધ, સાં, સાંનિધપ મગરેસા.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ખમાજ

સ્વરમાલિકા મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સા ગ મ પ	ગ મ નિ ધ	ગ મ પ ધ	ગ મ ગ –
૦	૩	×	૨
પ સાં (ગ)નિ સાં	નિ ધ પ મ	ગ – મ પ	મ ગ રે સા
૦	૩	×	૨
નિ સા ગ મ	પ નિ સાં રેં	નિ સાં નિ ધ	પ ગ ગ –
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ – મ નિ	ધ નિ સાં –	નિ નિ સાં –	ધ નિ પ ધ
૦	૩	×	૨
નિ સાં ગં ગં	મં ગં રેં સાં	નિ સાં નિ નિ	ધ – ગ ગ
૦	૩	×	૨
નિ સા ગ મ	પ ગ – મ	નિ ધ – મ	પ ધ – મ
૦	૩	×	૨

રાગ ખમાજ

સુંદર ખમાજ રાગિણી સોહે,
આરોહ ચતુર ઋષભ છોડે
શુદ્ધ સ્વરો સહુ – નિ બે જોડે... ...સુંદર
ગાંધાર વાદી – નિ સંવાદી
ગાય રસિક જન, જનમન મોહે .....સુંદર

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

લક્ષણગીત નં. ૯ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સા ગ મ પ	સાં નિ ધ પ	ગ પ ગ ગ	ગપ મગ મગ રેસા
સું ઽ દ ર	ખ મા ઽ જ	રા ઽ ગિ ણી	ઓઽ ઽઽ હંઽ ઽઽ
૦	૩	×	૨
ગ મ નિ ધ	પ ધ નિ નિ	સાંનિ સાં નિ ધ	મપ ધપ મ ગ
આ ઽ રો ઽ	હ ગ તુ ર	ઋઽ ઽ ષ ભ	જોઽ ઽઽ ડે ઽ
૦	૩	×	૨
પ ધ સાં રેં	મં ગં રેં નિસાં	:નિ સાં નિ સાં:	સાંનિ ધપ મ ગ
શુ ઽ દ્ધ સ્વ	રો ઽઽ સહુ	:નિ ઽ ભે ઽ:	જોઽ ઽઽ ડે ઽ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ મ ધ નિ	સાં નિ સાં –	પ નિ સાં રેં	નિ સાં ધની ધપ
ગાં ઽ ધા ર	વા ઽ દી ઽ	નિ ઽ સં ઽ	વા ઽ દીઽ ઽઽ
૦	૩	×	૨
ગં – ગં મં	ગં રેં નિ સાં	ધ સાં નિ ધ	ગ પ મ ગ
ગા ઽ ય ર	સિ ક હો ઈ	જ ન મ ન	મો ઽ હે ઽ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ખમાજ

ના માનું રે ! ના માનું ! આજ હું
કાનકુંવર તારી મીઠી મીઠી વાતો......ના માનું રે !
ગોપ સખા સંગ મારગ રોકે
જશોમતિ પાસે આજે જઈને કહું રે !......ના માનું રે !

ગીત નં. ૧૦ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

ગમ પધ નિસાં નિ	સાં – નિ ધ	ગ મ ગ –	સા ગ મ પ
નાઽ ઽઽ માઽ નું	રે ઽ ના ઽ	મા ઽ નું ઽ	આ જ હું ઽ
૩	×	૨	૦
ગ – ગ મ	ગ રે નિ સા	નિ ધ પ ધ	ગ મ ગ –
કા ઽ ન કું	વ ર તા રી	મી ઠી મી ઠી	વા ઽ તો ઽ
૩	×	૨	૦

અંતરો

ગ મ ધ નિ	સાં નિ સાં સાં	નિ સાં રેં સાં	નિ સાં નિ ધ
ગો ઽ પ સ	ખાં ઽ સં ગ	મા ઽ ર ગ	રો ઽ કે ઽ
૩	×	૨	૦
ગં ગં મં ગં	નિ સાં નિ સાં	નિધ ગમ પધ	નિસાં નિ સાં –
જ શો મ તિ	પા સે આ જે	જઈ નેઽ ઽઽ	કઽ હું રેઽ
૩	×	૨	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ખમાજ

મુરલી ક્યાં વાગી? મધુરી
કુંજ કુંજ ગૂંજતી સલૂણી......મુરલી
ભૂલી ગોપી સહુ ભાન આજ
ભૂલ્યાં પંખી પશુ નિજ નિજ કાજ...મુરલી

ગીત નં. ૧૧ મધ્યલય દાદરો માત્રા ૬

સ્થાયી

પ સાં નિ	સાં નિરેં નિસાં	નિ ધ પ	ગ મ ગ
મુ ર લી	ક્યાં વાઽ ઽઽ	ગી ઽ ઽ	મ ધુ રી
×	૦	×	૦
ગ પ મ	ગ રે ગ	નિ સા સા	ગ મ ગ
કું ઽ જ	કું ઽ જ	ગૂં જ તી	સ લૂ ણી
×	૦	×	૦

સ્થાયી

ગ મ નિ	ધ નીં પ	ધ નિ સાં	નિ – સાં
ભૂ લી ગો	ઽ પી સ	હુ ભા ન	આ ઽ જ
×	૦	×	૦
સાં મં ગં	રેં નિ સાં	ધ સાં નિ	ધ પ ધ
ભૂ લ્યાં પં	ખી પ શુ	નિ જ નિ	જ કા જ
×	૦	×	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ખમાજ

જમના તીર નીર નહિ જાઉં સખા !
રોકે મને પેલો કુંજવિહારી... ...જમુના
જમુના કિનારે ગાયો ચરાવે
મુરલી વગાડે – ચિત્તડું લોભાવે... ...જમુના

ગીત નં. ૧૨ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા: ૧૬

સ્થાયી

ગ મ પ ધ	નિં સાં નિ સાં	નિ ધ પનિ ધપ	ગ મ ગ –
જ મુ ના ઽ	તી ર ની ર	ન હિ જાઽ ઽઽ	ઉં સ ખા ઽ
૦	૩	×	૨
ગ – – મ	ગ રે નિ સા	ગ મ પ ધ	ગ પ મ ગ
રો ઽ ઽ કે	મ ને પે લો	કું ઽ જ વિ	હા ઽ રી ઽ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ મ ધ નિ	સાં નિ સાં –	ગં – ગં મં	ગં રેં નિ સાં
જ મુ ના કિ	ના ઽ રે ઽ	ગા ઽ યો ચ	રા ઽ વે ઽ
૦	૩	×	૨
પ ધ નિ ધપ	ગ મ ગ –	ગ મ પ મ	ગં રે સા –
મુ ર લી વઽ	ગા ઽ ડે ઽ	ચિ ત્ત ડું લો	ભા ઽ વે ઽ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ત્રીજું તાનમંડલ.

રાગ ખમાજ

સ્વરો આવડયા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઈએ . તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧	જમુના તીર નીર...	પનિ	સાંરેં	સાંનિ	ધપ	મપ	ધપ	ગપ	મગ
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૨	”	ગમ	ધપ	મગ	રેસા	નિસાં	રેંસાં	નિધ	પમ
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ।
		×				૨			
૩	”	નિસ	ગમ	પગ	–મ	નિધ	–મ	પધ	–મ
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૪	”	ગગ	સગ	મપ	ગમ	નિધ	નિધ	પમ	ગ
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ
		×				૨			
૫	”	ગમ	પધ	નિ	સાં	નિરેં	નિસાં	નિ	ધ
		આઽ	ઽઽ	ઽ	ઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ	ઽ
		×				૨			

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૬ ,, નિસા ગમ પધ નિસાં સાંનિ ધપ ગપ મગ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૭ ,, સાંનિ સાંનિ સાંનિ ધપ નિધ નિધ નિધ પમ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૮ ,, ગમ પધ નિધ પમ ગરે સા સાગ ગપ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૯ ,, નિસા ગમ પનિ સાંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૧૦ ,, નિસા ગમ પધ સાંનિ ધપ મગ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૧૧ જાઉં સખી ... ...સ નિ સાંરેં સાંનિ ધપ સાંનિ ધપ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩
નિસા ગમ પનિ સાંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૨ ,, સાગ ગપ ગમ નિધ નિધ પમ ગ –

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ

૦ ૩

નિસાં રેંસાં નિધ ગમ ગમ ધપ ગગ રેસા

આંઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

× ૨

૧૩ ,, ગમ પધ નિ ધપ પધ સાંરેં મં ગરેં

આઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ

૦ ૩

ગંમં પંમં ગંરેં સાંનિ સાંનિ ધપ મગ રેસા

ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

× ૨

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

૧૪ જમુના કિનારે ... સાંરેં સાંનિ ધનિ ધપ ધમ પગ મગ રેસા

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

× ૨

૧૫ ,, ,, ધસાં નિધ પનિ ધપ મધ પમ ગપ મગ

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

× ૨

૧૬ ,, ,, ગમ પધ નિસાં નિસાં નિધ પમ ગરે સાસા

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૭ નિસાં નિધ પધ નિસાં ધનિ સાં ધનિ સાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ
× ૨

૧૮ નિસાં ગંમં પંમં ગંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૧૯ ગ મં નિ - ધ - પ ધ નિ - સાં - નિ સાં નિ સાં
આ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ
૦ ૩ × ૨

૨૦ ગમ પધ નિધ પમ ગમ પધ નિસાં નિધ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩
પધ સાંરેં મંગં રેંસાં નિધ પમ ગરે સારેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૨૧ ગમં ગ ગમં પધ ગમં ગ ગમ પધ
આઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩
નિધ પમ ગરે સા નિસા ગમ પનિ સાંરેં
ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સાતમી કસોટી

(૧) ખમાજ રાગની પકડ ગાઇ બતાઓ. (૨) ખમાજ રાગનાં પૂર્વાંગના આરોહમાં કયો સ્વર વર્જ્ય છે ? (૩) તાલ દાદરાને કેટલી માત્રા છે ? (૪) ત્રિતાલની માત્રા કેટલા ખંડમાં વિભકત કરવામાં આવી છે ? (૫) તાલ દાદરાની ખાલી કઇ માત્રા ઉપર છે ? (૬) ખમાજ રાગનો વાદી સ્વર રાગના કયા અંગમાં છે ? (૭) વાદી સ્વરને મહત્ત્વ ન આપીએ તો શું થાય ? (૮) તાન એટલે શું ? (૯) ખમાજ રાગનું આરોહ અવરોહ ગાઇ બતાઓ. (૧૦) ખમાજ રાગનો રાગ વિસ્તાર ગાઓ.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દેસ

રૂપરેખા—

દેસ રાગના આરોહમાં ગાંધાર ધૈવત વર્જ્ય છે કિંતુ તાનમાં એને વર્જ્ય સ્વરોનો ઉપયોગ થાય છે. આ રાગમાં શુદ્ધ નિષાદ અને કોમલ નિષાદ એ બે નિષાદનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. બાકી બધા સ્વરો શુદ્ધ છે.

આરોહમાં સાત અને અવરોહમાં સાત સ્વરોનો ઉપયોગ થતો હોવાથી આ રાગની જાતિ સંપૂર્ણ–સંપૂર્ણ માનવામાં આવે છે.

દેસ રાગનો વાદી સ્વર પંચમ છે, સંવાદી સ્વર ઋષભ છે. વાદી સ્વર ઉતરાંગમાં હોવાથી આ રાગ ઉતરાંગ વાદી રાગ કહેવાય છે. ગાવાનો સમય મધ્યાન રાત્રિ છે.

. મ ગ રે, આ સ્વરોની મીંડ લેવાથી રાગ સ્પષ્ટ થાય છે. આ રાગમાં કરુણ–શ્રૃંગાર રસ શોભી ઉઠે છે. આ રાગની પકડ:–રે મ પ ધ મ ગ રે, છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ હંસ

આરોહ:–નિં, સા, રે, મ, પ, નિં, સાં,
અવરોહ:–સાં નિ ધ. પ ધ મ ગ રે, પમગરે ગનિંસં–

રાગ વિસ્તાર

નિં
૧ નિસાં રેમં, ગરેં, ગસાં,

૨ નિસા રેમં ગરેં નિસા, નિં સારે મપ ધંમ ગરે નિસા, નિ. સા રે મં પનિ. સાંરે સાંનિ ધપ ધમ ગરે નિ. સા.

નિં
૩ રેમં પનિ ધપ, પંધ મગ રેપ મંગ રેં ગ સાં.

૪ રેમાં પનિ.સાં, નિરેં સાંરેં નિધપ, નિનિધપ, મપ ધમંગરે પ
નિ.
મગ રે. ગસા

૫. નિ સા રે ગ સા રે મ પ ધ મં પ નિ સાં રેં ગં સાં રેં પં મં ગં રેં સાં નિ.ધ પ મે ગ રે સા.

જ્યાં જ્યાં અલ્પવિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સ્વરમાલિકા:- મધ્યલય, ત્રિતાલ-માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

રે ગ સા રે ૦	મ મ પ નિ ૩	સાં - નિ ધ ×	મ ગ રે - ૨
રે મ પ નિ ૦	ધ પ પ ધ ૩	પ ધ મ ગ ×	રે - ગ સા ૨
નિ નિ સાં - ૦	પ નિ સાં રેં ૩	નિ ધ પ ધ ×	મ ગ રે સાં ૨

અંતરો

મ મ પ પ ૦	નિ - નિ નિ ૩	સાં - નિ સાં ×	રેં નિ સાં - ૨
નિ સાં રેં ગં ૦	ગં રેં નિ સાં ૩	નિ રેં સાં રેં ×	નિ - ધ પ ૨
પ નિ સાં રેં ૦	નિ ધ - પ ૩	પ ધ મ મ ×	રે - ગ સાં ૨

રાગ દેસ

આજ ગાઓ, રાગિણી દેસ
ગુણી! નિષાદ દ્વય, શુભ વેષ... ...આજ
વાદી પંચમ - રિ સંવાદી
આરોહે ગ-ધ અલ્પ પ્રમાણી
ગાઓ નિશદિન ત્યજી સહુ કલેશ......આજ

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

લક્ષણગીત-નં. ૧૩ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી.

			મ પ
			આ જ
સાં			મ
નિ - સાં -	નિસાં રેંસાં નિધ	પ ધ મ ગ	રે - મ સા
ગા ઽ ઓ ઽ	રાઽ ઽઽ ગિઽ	ણીઽ દે ઽ	સ ઽ ગુ ણી
×	૨	૦	૩
મ			
રે મ પ નિ	ધ પ પ ધ	મ ગ રે ગ	સા - મ પ
નિઃ ઽ પા ઽ	ઢ ઽ ઢ્ઢ ય	શુ ભ વે ઽ	પ ઽ આ જ
×	૨	૦	૩

અંતરો

પ પ			
મ - મ -	પ - નિ નિ	સાં - સાં -	રેં નિ સાં -
વા ઽ દી ઽ	પં ઽ ચ મ	રિ ઽ સં ઽ	વા ઽ દી ઽ
×	૨	૦	૩
નિ - નિ -	સાં - નિ સાં	નિ સાં રેં સાં	નિ ધ પ -
આ ઽ રો ઽ	હે ઽ ગ-ધ	અ ઽ લ્પ પ્ર	મા ઽ ણી ઽ
×	૨	૦	૩
પ રેં સાં રેં	નિ ધ પ ધ	મ ગ રે ગ	સા રે મ પ
ગા ઽ ઓ ઽ	નિ શ દિ ન	ત્ય જ સ હુ	ક્લે શ આ જ
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દેસ

નયનો મારાં ઘૂમે સૂનાં,
ગોઠે ના, પ્રભુ! તમ વિના... નયનો

આવો, પધારો મન મંદિરમાં
વરસાવો પ્રભુ! મેહ મધુના
વિનંતિ સૂણી કરો કરુણા... નયનો

ગીત—નં. ૧૪ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

રે ગ સા –	રે ગ પ –	નિ સાં નિધ પ	મ ગ રે –
ન ય નો ઽ	આ ઽ રાં ઽ	ઘૂ ઽ મેઽ ઽ	સૂ ઽ નાં ઽ
૦	૩	×	૨
મ રે મ પ ધ	નિ ધ પ –	પ ધ મ ગ	રે નિ – સા –
ગો ઽ ઠે ઽ	ના ઽ ઽ ઽ	પ્ર ભુ ત મ	વિ ઽ ના ઽ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

પ			
મ – મ મ	પ – નિ –	સાં સાં સાં –	રેં નિ સાં –
આ ઽ વો પ	ધા ઽ રો ઽ	મ ન મં ઽ	દિ ર માં ઽ
૦	૩	×	૨
સાં			નિ઼
નિ નિ નિ –	સાં – નિ સાં	પનિ સાંરેં સાં રેં	નિ઼ ધ પ –
વ ર સા ઽ	વો ઽ પ્ર ભુ	મેંઽ ઽઽ ઽહ	અ ધુ ના ઽ
૨	૩	×	૨
			પ
પ રેં રેં –	મં ગંરેં નિ સાં	નિસાં રેંસાં નિધ	મ મ રે –
વિ નં તિ ઽ	સૂ ઽઽ ણી ઽ	કઽ ઽઽ રોઽ	ક રુ ણા ઽ
૦	૩	×	૨

રાગ દેસ

બોલે, બોલે, કોકિલા કુંજમાં રે !
બોલે, કુસુમો ઉર ઉમંગમાં રે !...બોલે

મલકે મીઠડું શશિ આભમાં રે !
ઉછળો ઉદધિ આનંદમાં રે !...બોલે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૧૫ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રાં ૧૬.

સ્થાયી

			મ પ
સાં			ઓ લે
નિ – સાં સાં	પનિ સાંરેં નિધ પમ	રેમ પધ નિધ	પમ ગરે સાંરેં
ઓ ઽ લે કો	કિઽ ઽઽ લાઽ ઽઽ	કુંજ માંઽ ઽઽ	રેઽ ઽઽ ઓલે
×	૨	૦	૩
નિ ધ પ ધ	મ ગ રે ગ	નિસ રેગ મગ	રે – મ પ
કુ સુ મો ઽ	ઉ ર ઉ ઽ	મંગ માંઽ ઽઽ	રે ઽ ઓ લે
×	૨	૦	૩

અંતરો

મ મ પ –	નિ નિ સાં –	રેં ગં રેં મં	ગં રેં નિ સાં
મ લ કે ઽ	મી ઠ ડું ઽ	શ શિ આ ઽ	ભ મા રે ઽ
×	૨	૦	૩
નિ સાં રેં સાં	નિ ધ મ પ	રે મ પધ નિધ	પમ ગરે મપ
ઉ છ ળે ઽ	ઉ દ ધિ આ	નંદ માંઽ ઽઽ	રેઽ ઽઽ ઓલે
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દેસ

નિરખી નિરખી નયનો, જલ ભરે ઉનાં
સૂનાં સૂનાં સજની! મારા સદનો...નિરખી

સૂના હિંડોલ સખી! સૂની સૂની કુંજો;
સૂના વિલાસ અલી! કુસુમોના મારા...નિરખી

ગીત-નં. ૧૬ વિલંબિતલય ઝપતાલ માત્રા ૧૦.

સ્થાયી

રે મ	પ નિ સાં	નિ ધપ	ધ મ ગરે
નિ ર	ખી ઽ નિ	ર ખીઽ	ન ય નોઽ
×	૨	૦	૩
રેમ પધ	નિ ધ પ	પ ધ	મ ગ રે
જઽ લઽ	ભ ઽ રે	ઉ ઽ	નાં ઽ ઽ
×	૨	૦	૩
નિ –	સાં – સાં	પનિ સાંરેં	નિ ધ પ
સૂ ઽ	ના ઽ સૂ	નાઽ ઽઽ	સ જ ની
×	૨	૦	૩
પ ધ	મ ગ રે	ગ નિ	– સા –
મા ઽ	રા ઽ ઽ	સ દ	ઽ નો ઽ
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

મ પ	નિ – નિ	સાં –	સાં સાં સાં
સૂ ઽ	ના ઽ હિ	ડાં ઽ	ક્ષ સ ખી
×	૨	૦	૩
રેં ગં	રેં મં ગં રેં	નિ સાં	નિ સાં –
સુ ની	સુ ની ઽઽ	કું ઽ	જો ઽ ઽ
×	૨	૦	૩
મ પ	નિ – નિ	સાં –	રેં નિ સાં
સુ ઽ	ના ઽ વિ	લા ઽ	સ અ લી
×	૨	૦	૩
પ ધ	મ ગ રે	રે ગ	ગ નિ – સા
કું સુ	મો ઽ ઽ	ના ઽ	મા ઽ રા
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ચોથું તાનમંડલ

રાગ દેસ.

સ્વરો આવડયા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧	નિરખી નિરખી......	નિસાંરેંસાં	નિધપધ	મગરેસા
		આઽઽઽ	ઽઽઽઽ	ઽઽઽઽ
		૩		
૨	,,	સાંનિધપ	મગરેગ	સા
		આઽઽઽ	ઽઽઽઽ	ઽ
		૩		
૩	,,	સાં	નિધપમ	ગરેનિસા
		આ	ઽઽઽઽ	ઽઽઽઽ
		૩		
૪	,,	પનિસાંરેં	સાંનિધપ	નિધપમ
		આઽઽઽ	ઽઽઽઽ	ઽઽઽઽ
		૩		
૫	,,	સારેમપ	નિધપમ	ગરેનિસા
		આઽઽઽ	ઽઽઽઽ	ઽઽઽઽ
		૬		

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૬ ,, સારેમપ સાંનિ઼ધપં મંગરેસા

આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ

૩

૭ ,, નિ઼સારેમ પનિંસાંરેં સાંનિ઼ધપ

આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ

૩

૮ ,, રેંમરેમં પધમંપ નિ઼–ધપ

આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ

૩

૯ નિરખી નિ...સારેમપ નિંસાંરેંમં ગરેંસાંનિ ધપમગ રે઼સાનિ઼સા

આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ

૪ ૩

૧૦ ,, નિ–સાંરેં નિ઼નિ઼ધપ પનિંસાંરેં સાંનિ઼ધપં મગરેગ

આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ

૦ ૩

૧૧ ,, નિ઼સારેમ પનિંસાંરેં સાંનિ઼ધંપ ધમગરે ગસા––

આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ

૦ ૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૨ ,, નિ઼સારેમ પનિસારેં મંગંરેંસાં નિસાંરેંસાં નિ઼ધપમ
આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ
૦ ૩

૧૩. સારેમપ નિ઼ધપમ મપનિસાં રેંસાંનિ઼ધ નિસાંરેંમં
આઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ
× ૨

ગંરેંનિસાં નિસાંરેંસાં નિ઼ધપમ સાંનિ઼ધપ મગરેસા
ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ આઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ
૦ ૩

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

૧૪ સુના હિં...નિસાંરેંમં ગરેંનિસાં નિસાંરેંસાં નિ઼નિ઼ધપ મગરેગ
આંઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ
૦ ૩

૧૫ સુના હિં...સાંરેંસાંનિ઼ ધપધમ ગરેગસા નિ઼સારેમ પનિસાંરેં
આઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ
૦ ૩

૧૬ સુના હિં...પંમંગંરેં મંગંરેંસાં નિસાંરેંસાં નિ઼ધપમ ગરેગસા
આઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ ઽઽઽઽ
૦ ૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૭	સુના	હિં ..:	મપનિસાં	રેનિ	ધપ	સાંનિધપ	મગરેગ
			આ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ	ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ
			०		३		
૧૮	નિસાંરેંગં	નિનિસાં–	પનિસાંરેં	સાંનિધપ	મગરેગ		
	આ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ		
	×		૨				
	નિસારેમ	પનિસાંરેં	સાંનિધપ	મગરેગ	સા		
	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ ऽ ऽ ऽ	ऽ		
	०		૩				

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

આઠમી કસોટી

(૧) મીંડ એટલે શું ? (૨) આ રાગમાં કયા સ્વરોની મીંડ લેવાની છે ? (૩) આ રાગમાં કયા વર્જ્ય સ્વરો નિયમ ભંગ કરે છે ? (૪) આ રાગની પકડ બોલો. (૫) આ રાગમાં ઝપતાલનું ગીતં કંઇ લયમાં છે ? (૬) આ રાગનો વાદી કયા અંગમાં છે ? (૭) આ રાગમાં કેટલા સ્વરો શુદ્ધ છે ? (૮) આ રાગનું આરોહ-અવરોહ બોલો. (૯) આ રાગના ગીતોમાં કયો રસ દેખા દે છે ? (૧૦) ઝપતાલની માત્રા તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપી ગણી બતાઓ.

—(૦)—

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ સારંગ

રૂપરેખા—

સારંગ રાગમાં પાંચ સ્વરો લાગે છે. બાકી રહેલા ગાંધાર—ધૈવત લેવામાં આવતા નથી એટલે એ સ્વરો સારંગ રાગના વર્જ્ય—વિવાદી સ્વરો ગણવામાં આવે છે. આ રાગના આરોહ વખતે શુદ્ધ નિષાદ અને અવરોહ વખતે કોમલ નિષાદ લેવામા આવે છે. બાકીના સ્વરો શુદ્ધ છે.

આરોહ—અવરોહમાં પાંચ-પાંચ સ્વરો આવતા હોવાથી આ રાગની જાતિ ઔડવ—ઔડવ બને છે.

સારંગ રાગનો વાદી સ્વર ઋષભ, સંવાદી પંચમ છે. આ રાગનો વાદી સ્વર પૂર્વાંગમાં હોવાથી પૂર્વાંગ વાદી રાગ કહેવાય છે. ગાવાનો સમય મધ્યાન છે. આ રાગની પ્રકૃતિ ગંભીર છે. પકડઃ— મરે પમરે, છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ સારંગ

આરોહઃ—સા, રે, મ, પ, નિ, સાં

અવરોહઃ—સાં, નિ, પ, મ, રે, સા

રાગ વિસ્તાર

૧ સા, નિસા, રે, રેસા, સાનિપ, નિસા.

૨ સા, નિસા, રેમરેસા, પમરેસા, રેમપ, નિપમપ, પમરે, મપનિપમરે, રેમપમરે, સારેસાનિસા.

૩ નિસારેમપનિપ, મપનિનિસાં, સાં, નિસાંરેંસાં, નિપમપસાં, મપસાં, પસાં નીનીપમરે, સા.

૪ મપનિ, સાં, સાં, સાંરેસાં, સાંરેંમંરેંસાં, પંમંરેં, સાં, નિસાંરેંસાંનિપ, રેમ, રેપ, મનિ, પસાં, નિપમરે, રેમપનિપમરે, સા.

૫ સારેમપનિસાં, રેંસાં, નિપમરે, સા.

જ્યાં જ્યાં અલ્પવિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ સારંગ

સ્વરમાલિકા. મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

રે મ પ મ	પ નિ઼ પ મ	રે – મ રે	સા – નિ઼ સા
૦	૩	×	૨
મ રે પ મ	નિ઼ પ મ પ	સાં – નિ઼ નિ઼	પ મ રે –
૦	૩	×	૨

અંતરો

મં મ મ પ	– પ નિ નિ	સાં – સાં સાં	રેં નિ સાં –
૦	૩	×	૨
નિ સાં રેં મં	રેં – નિ સાં	નિ઼ નિ઼ પ મ	રે – સા –
૦	૩	×	૨

—(૦)—

રાગ સારંગ

આજ ગાઓ સારંગ રાગિણી ઉમંગ,
વર્જિત ગ–ધ સ્વર, ઔડવ ઢંગ...આજ
રિ-પ વાદી-સંવાદી, સમય મધ્યાન સાધી
હ્રદય.........નિપાદ... ... ...સંગ......આજ

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

લક્ષણગીત નં. ૧૭ વિલંબિતલય ઝપતાલ માત્રા ૧૦.

સ્થાયી

પં			પં		પં		મં		મ
મ	પ	સાં	નિ	ર.	મ	પ	રે	મં	રે
આ	જ	ગઢ	ડ	એ	સા	ડ	ર	ડ	ગા
×		૨			૦		૩		
સાં					મં				
નિં	=	સાં	=	સા	રે	મં	પં	નિ	પ
રાં	ડ	ગિ	ડ	ણી	ઉ	ડ	મં	ડ	ગ
×		૨			૦		૩		
સાં					પ				
નિ	=	નિસાં	રે	સાં	નિ	પં	મં	રે	સા
વ	ડ	જિંડ	ડ	તા	ગ	ઢ	સ્વ	ડ	ર
×		૨			૦		૩		
મં							મં		
રે	મ	નિ	મં	પ	પં	મં	રે	–	સા
ઔ	ડ	ડ	વ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ગ
×		૨			૦		૩		

અંતરો

					સાં				
મ	મ	પ	નિ	પ	નિ	—	સાં	—	સાં
રિ	પ	વા	ઽ	ડી	સં	ઽ	વા	ઽ	ડી
×		૨			૦		૩		
		મં	મં						
નિ	સાં	રેં	રેં	—	મં	રેં	સાં	—	સાં
સ	મ	શ્ર	શ્ર	ઽ	ધ્યા	ન	સા	ઽ	ધી
×		૨			૦		૩		
						મ			
નિ	પ	મ	પ	રે	મ	રે	ધા	નિ	ધા
ક્ષ	ચ	નિ	ઽ	ધા	ઽ	ક્ષ	સં	ઽ	ગ
×		૨			૦		૩		

—(૦)—

રાગ સારંગ

જ લ   ભ ર વા   જા ઉં   જ મુ ના,
રૂ મ ઝૂ મ   : રૂ મ ઝૂ મ   સ જ ની...જલ
પનઘટ પર નંદકુંવર, મધુરી મુરલી વગાડે
અનંગન મનને નચાવે, એથી પનઘટ ભાવે...જલ

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત-નં. ૧૮ મધ્યલય એકતાલ માત્રા ૧૨.

સ્થાયી

પ	નિ̲			સા	
મ પ	સાં નિ̲	પ મ	રે મ	રે નિ̲	સા –
જ લ	ભ ર	વા ઽ	જા ઉં	જ મુ	ના ઽ
×	૦	૨	૦	૩	૪

			સાં		
મ રે	પ મ	નિ̲ પ	નિ સાં	નિસાં રેં	સાં –
રૂ મ	ઝૂ મ	રૂ મ	ઝૂ મ	સઽ જ	ની ઽ
×	૦	૨	૦	૩	૪

અંતરો

ગ ગ	પ પ	નિ નિ	સાં –	રેં નિ	સાં સાં
પ ન	ઘ ટ	પ ર	નં ઽ	દ ડું	વ ર
×	૦	૨	૦	૩	૪

					ધ
નિ નિ	નિ –	સાં સાં	સાં સાં	નિસાં રેંસાં	નિ̲ પ
મ ધુ	રી ઽ	મુ ર	લી વ	ગાઽ ઽઽ	ડે ઽ
×	૦	૨	૦	૩	૪

		મં			
પ રેં	રેં રેં	રેં મં	રેં સાં	રેં નિ	સાં –
થ ન	ગ ન	મ ન	ને ન	ચા ઽ	વે ઽ
×	૦	૨	૦	૩	૪

સાં	સાં		પ		
નિ –	નિ –	સાં સાં	નિ̲ પ	પનિ̲ પમ	રે સા
એ ઽ	થી ઽ	ગ ન	ઘ ટ	ભાઽ ઽઽ	વે ઽ
×	૦	૨	૦	૩	૪

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ સારંગ

આજ ખેલો ખેલો ખેલો રંગ હોરી
ગોરી ગોરી ગોકુલની ગોપી...આજ
નંદકુંવર સંગ આજની ટોળી
રુધ્યાં અંતર ખોલી ખોલી
છાંટો કેશર ચંદન ઘોળી ઘોળી...આજ

ગીત–નં. ૧૯ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬

સ્થાયી

										મ		નિ			
રે	મ	પ	નિ	પ	મ	રે	સા	રે	સા	રે	–	સા	–	નિસા	
આ	જ	ખે	લો	ખે	લો	ખે	લો	રં	ગ	હો	ડ	રી	ડ	ડડ	
૦				૩				×				૨			
સાં												મ		નિ	
નિ	સાં	નિસાં	રેંસાં	નિ	પ	મપ	નિપ	રે	મ	પ	મ	રે	–	સા	–
ગો	રી	ગોડ	ડડ	રી	ડ	ગોડ	ડડ	કુ	લ	ની	ડ	ગો	ડ	પી	ડ
૦				૩				×				૨			

અંતરો

પ મ – મ મ નં ઽ દ કું ૦	પ પ નિ નિ વ ર સં ગ ૩	સાં – સાં સાં આ ઽ જ ની ×	રેં નિ સાં – ખો ઽ લી ઽ ૨
સાં નિ સાં રેં મં રુ ઽ ધ્યાં ઽ ૦	રેં સાં નિ સાં અં ઽ ત ર ૩	પનિ સાંરેં સાંરેં ખોઽ ઽઽ લીઽ ×	નિ સાંનિ ધ – ખોઽ ઽઽ લીઽ ૨
ગ ધ સાં – છાં ટો કે ઽ ૦	સાં સાં નિ ધ નિ – શ ર યં ઽ ૩	પ ગ રેગ પંમ દ ન ધોઽ ળીઽ ×	મ રે – સા – ધો ઽ ળી ઽ ૨

રાગ સારંગ

જુઓ રે! જશોમતિ, નંદલાલા,
ઘરમાં ઘૂસી માખણ ચોર્યું;
મુખથી કરતો ચાળા...જુઓ રે!
દાણી ફોડીને દહીં ખાધું
ઉપરથી ઢંગ ન્યારા...જુઓ રે!

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૨૦ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬

સ્થાયી

	મ	સા	મ
સાં નિ઼પ મ પ	રે -- નિ઼ સા	નિ઼ સા નિ઼સા રેમ	રે -- સા --
જુ ઓડ રે જ	શોડ મ તિ	નં દ લાડ ડડ	લા ડ ડ ડ
૦	૩	×	૨
સા સા સા	નિ઼		મ નિ઼
નિ઼ નિ઼ નિ઼ –	સા -- સા --	મરે પમ નિ઼પ મપ	રે – સા --
ઘ ર માં ડ	ઘૂ ડ સી ડ	માડ ડડ ડડ ખણ	ચો ઃ ર્યું ડ
૦	૩	×	૨
સાં	નિ		
નિ નિ નિ –	સાં સાં સાં --	પનિ સાંરેં સાંરેં સાંનિ઼	પનિ઼ પમ રેસા નિ઼સા
મુ ખ થી ડ	ક ર તો ડ	ચાડ ડડ ડડ ડડ	ળાડ ડડ ડડ ડડ
૦	૩	×	૨

અંતરો

પ પ	નિ઼ સાં	નિ	
મ – મ –	પ – નિ –	સાં – સાં સાં	રેં નિ સાં –
દો ડ ણી ડ	ફો ડ ડી ડ	ને ડ હ હીં	ખા ડ ધું ડ
૦	૩	×	૨
સાં	નિ		
નિ – નિ નિ	સાં – નિ઼ પ	મપ નિસાં રેંમં રેંસાં	નિસાં રેંસાં નિ઼પ
ઉ ડ પ ર	થી ડ હં ગ	ન્વાડ ડડ ડડ ડડ	ડડ ડડ રાડ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

પાંચમું તાનમંડળ

રાગ સારંગ

સ્વરો આવડયા પછી આકાર ભરવો આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

	સા				સા		નિ઼	
૧ જુઓ ? જશોમતિ...	નિ઼	–	પ઼	–	નિ઼	–	સા	–
	નં	ઽ	દ઼	ઽ	લા	ઽ	લા	ઽ
	×				૨			

૨ ,,	નિ઼સા	રેમ	પનિ	પગ	રેસા	નિ઼સા	નિ઼પ઼	
	નંઽ	ઽઽ	દઽ	ઽઽ	લાઽ	ઽઽ	લાઽ	
	×				૨			

૩ ,,	મરે	પમ	નિ઼પ	મપ	રેમ	રેસા	નિ઼સા	નિ઼પ઼
	નંઽ	ઽઽ	દઽ	ઽઽ	લાઽ	ઽઽ	લાઽ	ઽઽ
	×				૨			

૪ ,,	નિ઼સા	રેરે	સાનિ઼	સા	મરે	મરે	સાનિ઼	સા
	નંઽ	ઽઽ	દઽ	ઽ	લાઽ	ઽઽ	લાઽ	ઽ.
	×				૨			

૫ ,,	મ઼પ઼	નિ઼સા	રેમ	પમ	રેમ	રેસા	રેસા	નિ઼સા
	નંઽ	ઽઽ	દઽ	ઽઽ	લાઽ	ઽઽ	લાઽ	ઽઽ
	×				૨			

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સાં   નિ   સાં
૬ જુઓ રેજ......નિ – સાં – નિસાં રેં સાં – નિ – પ –
શો ઽ ઽ ઽ મઽ ઽ તિ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ
૩ × ૨

મ   મ   સા
૭ ,, રે – રે – મ – રે – નિ – સા –
શો ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ મ ઽ તિ ઽ ઽ ઽ
૩ × ૨

૮ ,, નિસા રેમ પનિ મપ સાં નિપ મપ નિ પમ પમ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૩ × ૨

૯ ,, મપ નિસાં રેં સાં નિનિ પમ રે – રેમ પમ રે સા
આઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ
૩ × ૨

૧૦ ,, પનિ સાંરેં રેંમં રેંસા નિસાં રેંસાં નિનિ પમ સાંનિ પમ રેસા નિસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૩ × ૨

સ્થાઈ પૂરી કરી–અંતરો શરૂ કરવો.

૧૧ રેરે સા મમ રે પપ મ નિનિ પ
આઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ
૦ ૩

નિનિ સાં સાંરેં નિસાં પનિ પમ રેમ રેસા
ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૨ મ'રે' મ'રે' સાંનિ સાંનિ પમ પમ રેસા નિસા

આS SS SS SS SS SS SS SS

૦ ૩

નિસા રેમ પનિ સાંરે સાંનિ પમ રેસા નિસા

SS SS SS SS SS SS SS SS

× ૨

૧૩ નિસા રેસા નિસા રેમ રેસા નિસા નિમા રેમ

આS SS SS SS SS SS SS SS

૦ ૩

પનિ પમ રેસા નિસા નિસા રેમ પનિ સાંરેં

આS SS SS SS SS SS SS SS

× ૨

૧૪ નિસા રેમ પનિ સાંરેં મ'રેં સાંનિ પમ રેસા

આS SS SS SS SS SS SS SS

૦ ૩

નિસા રેમ રેમ પનિ મપ નિસાં પનિ સાંરેં

આS SS SS SS SS SS SS SS

× ૨

૧૫ રેમ રેમ પમ પગ પનિ પમ પનિ સાંરેં

આS SS SS SS SS SS SS SS

૦ ૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સાંરેં સાંરેં સાંનિ સાંનિ પનિ પમ રેમ રેંસા
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ
× ૨

અંતરો પૂરો કરી—સ્થાયી શરૂ કરવી.

૧૬ જુઓ રે જશોમતિ...સારે મપ નિનિ પમ રેમ રેમ રેસા નિસા
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ
× ૨

૧૭ " સાંરે મપ નિસાં રેંરેં સાંનિ પમ રેસા નિસા
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ
× ૨

૧૮ " નિસા રેમ પનિ સાંરેં મંમં રેંસાં નિનિ પમ
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ

૧૯ " મપ નિસાં રેં સાં રેંનિ સાં નિપ
ડડ ડડ ડ ડ ડડ ડ ડડ
× ૨

૨૦ " પસાં નિસાં રેંમં રેંસાં નિસાં રેંસાં નિનિ પમં
આડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ ડડ
× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

નવમી કસોટી

(૧) આ રાગની જાતિ કયા રાગને મળતી આવે છે ? (૨) આ રાગના વર્જ્ય સ્વરો કહો. (૩) આ રાગના અનુવાદી સ્વરો ઓળખાવો. (૪) આ રાગના વિવાદી સ્વરો કયા ? (૫) આ રાગનું લક્ષણગીત સમજાવો. (૬) આ રાગમાં વિશેષ કરીને કયા કયા કણ સ્વર કયા કયા સ્વર ઉપરે લેવામાં આવે છે ? (૭) ઝપતાલની માત્રા કેટલાં ખંડમાં વહેંચી નાખવામાં આવી છે ? (૮) આ રાગનું સ્વરૂપ કયા સ્વરો સ્પષ્ટ કરે છે ? (૯) આ રાગનું આરોહ અવરોહ ગાઇ બતાઓ. (૧૦) આ રાગ દેસ રાગ સાથે સરખાવો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ કાફી

રૂપરેખા—

કાફી રાગનાં આરોહ–અવરોહમાં સાતે સાત સ્વરો લાગે છે. ગાંધાર અને નિષાદ કોમળ છે; બાકીના બધા સ્વરો શુદ્ધ છે. કાફી રાગના ત્રણ પ્રકાર છે. બીજા પ્રકારમાં બે નિષાદ આવે છે; ત્રીજા પ્રકારમાં બે ગાંધાર અને બે નિષાદ આવે છે.

આરોહ–અવરોહમાં સાત સ્વરો આવતા હોવાથી આ રાગની જાતિ સંપૂર્ણ–સંપૂર્ણ માનવામાં આવે છે.

આ રાગનો વાદી સ્વર પંચમ–સંવાદી સ્વર ઋષભ છે. આ રાગ માત્ર પ્રાત:કાળ સિવાય કોઇ પણ સમયે ગાઇ શકાય છે. આ રાગની પકડ:–રે ગ્ મ પ મ પ, આ રાગમાં કરુણ શૃંગાર–રસ શોભી ઊઠે છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ કાફી

આરોહઃ—સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, નિ, સાં

અવરોહઃ—સાં, નિ, ધ, પ, મ, ગ, રે, સા,

રાગ વિસ્તાર

૧ સા, રેગ રે, મગ રે સાઃ

૨ સા, રેપ; મપ, ધપ, મપધપમપ, ગ, રે, રેગરેમગરેસા.

૩ રેગમપધનિ; ધપમગરે, પમધપમપમગરે; રેગરેમગરેસા, સારેરેગ;
સા, રેપઃ

૪ સારેમપધનિ; ધપ, મપધનિસાં, નિધપ, મપધનિધપ, મપધપમગરે
પમગરે; મગરેસાઃ

૫ રેગમપધનિધપધસાં, રેંગરેં, ગરેંસાં, સાંરેંસાંનિધપમપગરે, રેગ
રે મગરેસા; રેગ, સા, રેપ.

જ્યાં જ્યાં અલ્પવિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ કાફી

ગાઓ, રાગિણી કાફી આજ
કોમલ કરી ગ-નિ, સુસાજ...ગાઓ

પ - રિ વાદી - સંવાદી
સપ્ત સ્વરની જાતિ,
નિશદિન ફેરે સુવાસ...ગાઓ

લક્ષણગીત નં. ૨૧ મધ્યલય ત્રિતાલ એકમાત્રા ૧૨.

સ્થાયી

ધ પ	ગ રે	સા રે	ગ –	મ પ	– પ
ગા ઓ	રા ઽ	ગિ ણી	કા ઽ	ફી આ	ઽ જ
×	૦	૨	૦	૩	૪
પધનિ	ધ પ	મ પ	ગ રે	મ પ	– પ
કોઽ ઽ	મ લ	ક રી	ગ - નિ	સુ સા	ઽ જ
×	૦	૨	૦	૩	૪

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

પ	રેં	રેં	–	રેં	–	મં	ગું	રેં	સાં	સાં	–
પ-	રિ	વા	ઽ	હી	ઽ	સં	ઽ	વા	ઽ	હી	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
ધ	સાં	સાં	રેં	નિ	ધ	મ	પ	ગ	રે	સા	–
સ	ઽ	મ	ઽ	સ્વ	ર	ની	ઽ	જા	ઽ	તિ	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
સા	રે	ગ	રે	સા	રેં	ગ	–	મ	પ	–	પ
નિ	શ	દિ	ન	ફે	ઽ	રે	ઽ	સુ	વા	ઽ	સ
×		૦		૨		૦		૩		૪	

રાગ કાફી

ના છાંટો અંગ રંગ હો ! નંદલાલા
સાહેલીઓ કરશે ચેટક ચાળા...ના છાંટો

નવરંગ ચુંદડી ને ભીંજશે કાયા,
હસશે મને લોક ગોકુલવાલા...ના છાંટો

ગીત નં. ૨૨ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

નિધ પમ રે મ	પધ મપ ગ રે	સરે ગરે મ મ	પ - પ -
નાઽ ઽઽ છાં ટો	અંઽ ગઽ રં ગ	હોઽ ઽઽ નં દ	લાઽ લા ઽ
૨	૦	૩	×
નિ ધ ધ ધ ધ	પધ નિધ પ મ	રે મ પ ધ	પધ નિધ પગ પ
સા હે લી એ	ફઽ રઽ શે ઽ	એ ઽ ૨ ક	ચાઽ ઽઽ ળાઽ ઽ
૨	૦	૩	×

અંતરો

મ મ પ ધ	સાં ધ સાં સાં	રેં ગં રેં સાં	ધસાં રેંસાં નિધ પમ
ન વ રં ગ	ચું દ ડી ને	ભીં જ શે ઽ	ફાઽ ઽઽ ચાઽ ઽઽ
૨	૦	૩	×
ધ સાં સાં રેં	નિ ધ મ પ	રેમ પધ મપ	ગ રે સા —
હ સ શે ઽ	મ ને લો ક	ગોઽ ઽઽ કુલ	વા ઽ લા ઽ
૨	૦	૩	×

રાગ કાફી

હું તો ગોવિંદના ગુણ ગાઉં
ગોવિંદ મારો સાચો સાથી
ભવ સાગર તરી જાઉં...હું તો
શોભન સુંદર મોહક મૂર્તિ
ચિત્ત ભરી ભરી ચાહું...હું તો

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૨૩ મધ્યલય તાલ ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

		મ	
રે મ પધ મપ	ગ રે સા રે	ગ — — મ	પ — પ —
હું તો ગોS SS	વિં દ ના S	ગુ S S ણ	ગા S ઉં S
૨	૦	૩	×
ધ — ધ ધ	પધ નિસાં સાં —	નિધ પમ પ —	ગ — રે —
ગો S વિં S	માS SS રે S	સાS SS ચો S	સા S થી S
૨	૦	૩	×
પ ધ સાં રેં	નિ ધ પ મ	પધ નિ ધનિ સાં	નિધ પમ પ —
ભ વ સા S	ગ ર ત રી	જાS S SS S	ઉંS SS S S
૨	૦	૩	×

અંતરો

મં — પ ધ	નિ સાં સાં સાં	રેં ગં રેં મં	ગં રેં સાં —
શો S ભ ન	સું S દ ર	મો S હ ક	મૂ S તિ S
૦	૩	×	૨
સાં સાં સાં રેં	નિ ધ મ પ	રેંમ પધ ધસાં રેંસાં	નિધ પમ ગરે સા
ચિ ત્ત ભ રી	ભ રી હું તો	ચાS SS SS SS	હુંS SS SS S
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ કાફી

પ્રેમે ઝૂલો ! ઝૂલો ! નંદલાલા !
ઝૂલવે જશોદા માતા મલકાતાં...પ્રેમે
હિંચકે હીરની દોરી હો ! બાંધી
ટાંગ્યા મોરલા ઘુઘરીઆળા...પ્રેમે

ગીત નં. ૨૪ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

રેગ મગ રે સા	રે રેગ મપ મ	પ - ધનિ	ધ પ ગ રે
પ્રેડ ડડ મે ડ	ઝૂ લોડ ડડ ઝૂ	લો ડ નંદ	લા ડ લા ડ
૦	૩	×	૨
ધ સાં સાં રેં	નિ ધ મ પ	ગ રે મગ રેસા	ધ નિ સા --
ઝૂ લ વે ડ	જ શો દા ડ	મા તા મડ લડ	કા ડ તાં ડ
૦	૩	×	૨

અંતરો

મ મ પ ધ	ની સાં સાં --	રેં ગું રેં મં	ગં રેં સાં --
હિં ચ કે ડ	હી ર ની ડ	દો ડ રી હો	બાં ડ ધી ડ
૦	૩	×	૨
નિ સાં -- સાં રેં	નિ ધ મ પ	રેમ ધપ મ પ	ગ રે સા --
ટાં ડ ગ્યા ડ	મો ર લા ડ	ઘુડ ડડ ઘ રી	યા ડ ળા ડ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

છઠ્ઠું તાનમંડલ.

રાગ કાફી

સ્વરો આવડયાપછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧ પ્રેમે ઝૂલો ઝૂલો નંદ ... ... મપ ધપ મગ રેસા
લાડ ડડ લાડ ડડ
૨

૨ " પધ નિધ પમ ગરે
લાડ ડડ લાડ ડડ
૨

૩ " ધનિ ધપ મગ રેસા
લાડ ડડ લાડ ડડ
૨

૪ " નિધ પમ ગરે સા
લાડ ડડ ડડ લા
૨

૫ " સાંનિ ધપ મગ રેસા
લાડ ડડ લાડ ડડ
૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૬ પ્રેમે ઝૂલો ઝૂ... પમ ધપ નિધ સાંનિ સાંનિ ધપ મગ રેસા
લોઽ ઽઽ નંઽ દઽ લાઽ ઽઽ લાઽ ઽઽ
× ૨

૭ ,, રેગ મપ ધનિ ધપ મગ રેમ ગરે સા
લોઽ ઽઽ નંઽ ઽઽ દઽ લાઽ ઽઽ લા
× ૨

૮ ,, રેગ મપ ધનિ સાંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
લોઽ ઽઽ નંઽ દઽ લાઽ ઽઽ લાઽ ઽઽ
× ૨

૯ ,, ગમ પધ નિધ સાંનિ ધપ મગ રેસા નિસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૧૦ ,, ગમ પધ સાંરે ગંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૧૧ ,, મપ નિસા રેંગં રેંસાં નિધ પમ ગરે સાંનિ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

૧૨ ,, મપ ધનિ ધપ ધસાં રેંસાં નિધ પમ ગરે
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સ્થાયી પૂરી કરી–અંતરો શરૂ કરવો.

૧૩	હિંદકે હીરની...	પધ	સાંરેં	ગુંરેં	સાંનિ	ધપ	મગ	રેસા	નિસા
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૧૪	,,	પધ	સાંરેં	ગં	રેં	નિધ	પધ	સાં	–
		આઽ	ઽઽ	ઽ	ઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ	ઽ
		×				૨			
૧૫	,,	સાંરેં	ગુંરેં	સાંનિ	ધપ	ધસાં	નિધ	પધ	સાં
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ
		×				૨			
૧૬	,,	સાંગં	રેંસાં	નિરેં	સાંની	ધસાં	નિધ	પધ	નિસાં
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૧૭	,,	ધનિ	સાંરેં	મંગં	રેંસાં	નિધ	પમ	પધ	નિસાં
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૧૮	,,	ધનિ	સાં	નિસાં	રેં	સાંરેં	ગુંરેં	સાંનિ	સાં
		આઽ	ઽ	ઽઽ	ઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ
		×				૨			

અંતરો પૂરો કરી–સ્થાયી શરૂ કરવી.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૯	પ્રેમે ઝૂલો ઝૂ...	સારે	મપ	ધનિ	સાંનિ	ધપ	મગ	રેસા	નિસા
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૨૦	,,	સારે	મપ	ધનિ	સાંરેં	સાંનિ	ધપ	મગ	રેસા
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			
૨૧	,,	સારેં	મપ	ધનિ	સાંરેં	ગંરે	સાંનિ	ધપ	ગપ
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		×				૨			

—(૦)—

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

દશમી કસોટી

(૧) કાફી રાગના કેટલા પ્રકાર છે. (૨) કાફી રાગના પ્રકારો એકબીજાથી નિરાળા શાથી પડે છે? (૩) રાગનો વાદી સ્વર રાગના કયા અંગમાં છે? (૪) આ રાગની જાતિ કહો. (૫) ભીમપલાસી રાગમાં અને કાફી રાગમાં ભિન્નતા કઇ છે? (૬) જેમા પંચમ વાદી હોય તેવા બીજા કોઇ રાગનું નામ આપો. (૭) તમે તાનો કઇ લયમાં ગાઓ છો? (૮) આ રાગનું લક્ષણગીત સમજાવો. (૯) આ રાગનો ગાવાનો સમય કહો. (૧૦) રાગની પકડ ગાઇ સંભળાવો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ આસાવરી

રૂપરેખા--

આ રાગના આરોહમાં પાંચ સ્વરો અને અવરોહમાં સાત સ્વરો લેવાય છે. આરોહમાં ગાંધાર-નિષાદ વર્જ્ય-વિવાદી છે, કિંતુ દ્રુત લયના સ્વરો-તાન-માં 'મપાનિંસાં' આ પ્રમાણે લેવાથી રાગ હાનિ થતી નથી. આ રાગમાં ગાંધાર-નિષાદ કોમલ છે.

આ રાગનો વાદી સ્વર ધૈવત-સંવાદી નિષાદ છે. આરોહમાં પાંચ અને અવરોહમાં સાત સ્વરો લેવાય છે એટલે આ રાગની જાતિ ઔડવ-સંપૂર્ણ છે. આ રાગના ધૈવત સ્વર ઉપર કોમલ નિષાદનો ને ગાંધાર સ્વર ઉપર મધ્યમનો 'કણ' લેવામાં આવે છે. આ રાગ કરુણ શ્રૃંગાર રસથી શોભી ઊઠે છે.

આસાવરી રાગની નિકટના જૌનપુરી અને દેશી નામના રાગો છે. જૌનપુરીના આરોહમાં નિષાદ સ્વર ધૈવતની સાથે લેવામાં આવે છે. દેશી રાગમાં ગાંધાર-ધૈવત પર આંદોલન આપવામાં આવતું નથી. અને પૂર્વાંગમાં રે ગ઼ સા રે નિ઼ નિ઼ સા. આ સ્વરો આસાવરીમાં લેવામાં આવતા નથી. આ ભેદ ધ્યાનમાં રાખવા જેવો છે.

આસાવરી રાગ ગાવાનો સમય પ્રાતઃકાલ છે. મ પ ધ઼ મ પ ગ઼, આ સ્વરો આ રાગને વ્યક્ત કરે છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ આસાવરી

નિ

આરોહ:–સા, રે, મ, પ, ધ, સાં

અવરોહ:–સાં નિ ધ પ મ પ ધમપ ગ, રે સા

રાગ વિસ્તાર

૧ સા, ધધસા, સારેપગગરેસા.

૨ સા, રેમ, પ,પ, ધ, પ નિધપ, સાં, નિ, ધ, પ, મપધમપગ,
રે. સા, રેમ, પ, પ, ધ, પ.

૩ રેમપધધસાં, ગં રેં સાં, મં ગં રેં સાં, ગૂં રેં સાં, રેં સાં, સાં, ધ, પ,
મપધ ગં, રેં, સાં, નિધ, પ, મપનિધ, પ, ધમપગ, રે, સા,
રેમ, પ, સાં, ધ, પ.

૪ રેમપધધસાં, રેં નિધપ, મપનિધપ, ધમ, પનિધપગ સારેપગ, રે,સા,

૫ સારેમપધધસાં, સાં, રેંસાં, સાંરેંપંગંરેંસાં, સાં, ધધપધમ,
મપધમપ, ગગરેસા.

જ્યાં જ્યાં અલ્પ વિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સ્વરમાલિકા:- મધ્યલય, ત્રિતાલ–માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

	નિ		મ મ
રે મ પ સાં	ધ – પ –	પ ધ મ પ	ગ ગ રે સા
૩	×	૨	૦
નિ નિ			
ધ ધ સા –	રે મ પ ધ	સાં રેં સાં નિ	ધ પ ધ મ
૩	×	૨	૦

અંતરો

મ મ પ પ	ધ ધ સાં –	પ ધ સાં –	રેં નિ સાં –
૩	×	૨	૦
પ ધ સાં રેં	ગં – રેં સાં	નિ સાં રેં સાં	નિ ધ પ –
૩	×	૨	૦
પ મ પ સાં	ધ – પ પ	ગ – રે સા	રે – સા –
૩	×	૨	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ આસાવરી

ગાઓ આસાવરી રાગિણી,
કોમલ સુંદર સ્વર 'ગ–ધ–નિ'…ગાઓ

આરોહે ગ–નિ વર્જિત માની,
દ્વિતીય પ્રહર દિન ગેયનો જાણી
'ધ–ગ' વાદી સંવાદી સ્વરૂપિણી…ગાઓ

લક્ષણગીત–નં. ૨૫ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાં	–	નિસાં	રેંસા	નિધ	પમ	રે	મ	રેમ	પનિ	ધ	(નિ) પ	(મ) ગ	–	રે	સા
ગા	ઽ	આઽ	ઽઽ	આઽ	ઽઽ	સા	ઽ	વઽ	ઽઽ	રી	ઽ	રા	ઽ	ગિ	ણી
×				૨				૦				૩			

રે	–	સા	સા	રે	મ	પ	(નિ) ધ	સાં	સાં	નિસાં	રેંસાં	નિ	(નિ) ધ	પ	–
કો	ઽ	મ	લ	સું	ઽ	દ	ર	સ્વ	ર	ગઽ	ધઽ	નિ	ઽ	ઽ	ઽ
×				૨				૦				૩			

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

	નિ	નિ	
મ – પ –	ધ – પ ધ	સાં – સાં સાં	રેં નિ સાં –
આ ઽ રો ઽ	હે ઽ ગ–નિ	ર ઽ જિંત	મા ઽ ની ઽ
×	૨	૦	૩
પ રેં રેં રેં	રેં રેં સાં રેં	સાંરેં ગં રેં સાં	નિ ધ પ –
દ્વિ તી ય પ્ર	હ ર દિ ન	ગેઽ ઽ ય નો	જા ઽ ણી ઽ
×	૨	૦	૩
મં મં	નિ નિ		નિ
ગં ગં રેં –	સાં – સાં –	નિસાંરેં સાં	ધ – પધ મપ
સ્ર – ગ વા ઽ	દી ઽ સં ઽ	વા ઽ દી સ્વ	રૂ પિઽ ણીઽ
×	૨	૦	૩

રાગ આસાવરી

ચાલી રે ! પૂજારિણી મંદિર, છૂમ છૂમ
કરમાં લઈને અક્ષત, કુમ કુમ...ચાલી રે !
મંદિરમાં એની જીવન જ્યોતિ,
મંદિરમાં એનાં આશાનાં મોતી;
થનગનતું મન, ચાલે ઝૂમ ઝૂમ...ચાલી રે !

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત નં. ૨૬ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

		નિ	મ મ
પસાં નિસાં પધ મપ	રેમ રેમ પનિ	ધ - પ પ	ગ ગ રે સા
ચાઽ ઽઽ લીઽ રેઽ	પૂજા રિઽ ણીઽ	મં ઽ દિ ર	છૂ મ છૂમ
૦	૩	×	૨
રે મ પ ધ	પ ધ સાં -	નિ સાં રેં સાં	નિસાં રેંસાં નિધ પમ
ક ર માં ઽ	લ ઇ નેં ઽ	અ ઽ ક્ષ ત	કુઽ ઽમ કુઽ ઽમ
૦	૩	×	૨

અંતરો

	નિ	નિ	
મ - પ નિ	ધ - પ ધ	સાં - સાં સાં	રેં નિ સાં -
મં ઽ દિ ર	માં ઽ એ ની	જી ઽ વ ન	જ્યો ઽ તિ ઽ
૦	૩	×	૨
			નિ
પ રેં રેં રેં	રેં - સાં રેં	સાંરેં ગં રેં સાં	ધ - પ -
મં ઽ દિ ર	માં ઽ એ નાં	આઽ ઽ શા નાં	મો ઽ તિ ઽ
૦	૩	×	૨
મં			
ગં ગં ગં ગં	રેં - સાં સાં	નિ સાં રેં સાં	સાંરેં ગંરેં સાંનિ ધપ
થ ન ગ ન	તું ઽ મ ન	ચા ઽ લે ઽ	રૂઽ ઽમૂ ઝઽ ઽમૂ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ આસાવરી

રાધેસ્યામ બોલ, ઓ મન! મૂર્ખ
પ્રેમે ખોલ તારા દેહનો દુર્ગ...રાધેસ્યામ

નશ્વર વિશ્વમાં મોહી રહ્યું શું?
શાશ્વત સુખ કયમ ત્યાગી રહ્યું તું?
શેં ગમે? જન્મવું જનનીને ગર્ભ...રાધેસ્યામ

ગીત–નં. ૨૭ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

	નિ		મ
સા રે મ પ	ધ – પ –	ધ મ પ ધ	ગ – રે સા
રા ધે સ્યા મ	બો ઽ લ ઽ	ઓ ઽ મ ન	મૂ ઽ ર્ખ ઽ
૩	×	૨	૦
		મ	
પ ધ રેં –	નિ ધ મ પ	ગ – રે સા	રે – સા –
પ્રે ઽ મે ઽ	ખો લ તા રા	દે ઽ હ નો	દુ ઽ ર્ગ ઽ
૩	×	૨	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

		નિ	
મ - પ પ	ધ - પ ધ	સાં - સાં સાં	રેં નિ સાં -
ન ઽ શ્વ ર	વિ ઽ શ્વ માં	મો ઽ હી ર	હું ઽ તું ઽ
૩	×	૨	૦
			નિ
પ ધ સાં સાં	સાં રેં સાં રેં	સાંરેં ગં રેં સાં	ધ - પ -
શા ઽ શ્વ ત	સુ ખ કય મ	ત્યાંઽ ઽ ગી ર	શું ઽ તું ઽ
૩	×	૨	૦
પ ગં રેં સાં	રેં સાં ધ પ	મ પ ધ પ	ગ - રે સા
શેં ઽ ગ મે	જ ન્મ વું ઽ	જ ન ની ને	ગ ઽ ર્ભ ઽ
૩	×	૨	૦

રાગ આસાવરી

તૂટ્યા મારા તંબૂરાના તાર, તૂટ્યું ઉર, તૂટ્યો આધાર,
એકલ એકલ મારે જાવું જગની પાર...તૂટ્યા

ભવભવના અમે સંયોગી, યુગયુગના વસમા વિયોગી,
એકને મરવું આજ, અન્યને જીવવું અકાલ...તૂટ્યા

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત–નં. ૨૮ મધ્યલય એકતાલ માત્રા ૧૨.

સ્થાયી

સાં	સાં	નિસાં	રેંસાં	ધ	પ	પધ	મપ	(મ) ગ	–	રે	સા
તૂ	ક્યા	માઽ	રાઽ	તં	બૂ	રાઽ	ઽઽ	ના	ઽ	તા	ર
×		૦		૨		૦		૩		૪	
રે	મ	પ	ધ	(નિ) સાં	–	રેં	નિ	ધ	પ	ધ	મ
તૂ	ટયું	ઉ	ર	તૂ	ઽ	ટયો	ઽ	આ	ઽ	ધા	ર
×		૦		૨		૦		૩		૪	
ગ	–	ગ	ગ	રે	–	રે	ગ	સા	–	સા	–
એ	ઽ	ક	લ	એ	ઽ	ક	લ	મા	ઽ	રે	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
રે	–	મ	–	પ	ધ	સાં	–	રેં નિ		ધ	પ
જા	ઽ	યું	ઽ	જ	ગ	તી	ઽ	પા	ઽ	ઽ	ર
×		૦		૨		૦		૩		૪	

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

				નિ				નિ			
મ	મ	૫	૫	ધ	–	૫	ધ	સાં	–	સાં	સાં
ભ	વ	ભ	વ	ના	ડ	અ	મે	સ	ડ	યો	ગી
×		૦		૨		૦		૩		૪	
૫	ધ	સાં	સાં	સાં	રેં	સાંરેં	ગં	રેં	સાં	ધ	૫
યુ	ગ	યુ	ગ	ના	ડ	વડ	સ	મા	વિ	યો	ગી
×		૦		૨		૦		૩		૪	
ગં	–	ગં	ગં	રેં	સાં	નિસાં	રેં	સાં	નિ	ધ	૫
એ	ડ	ક	તે	મ	૨	વુંડ	ડ	આ	ડ	ડ	જ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
મ	–	૫	ધ	મ	૫	ગ	રેસા	રે	–	સા	–
અ	ડ	ન્ય	તે	જી	વ	વું	અડ	કા	ડ	લ	ડ
×		૦		૨		૦		૩		૪	

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

સાતમું તાનમંડળ

રાગ આસાવરી

સ્વરો આવડ્યા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલોજ સ્પષ્ટ હોવો જોઈએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

સ્થાયીનું આવર્તન પૂરું કર્યા પછી--

૧	ધ઼	ધ઼	સા	–	રે	મ	પ	ગ઼	સા	રે	સા	–
	આ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડ
	×		૦		૨		૦		૩		૪	

૨	સારે	મપ	ધ઼	ધ઼	સાં	–	સાંનિ઼	ધ઼પ	મપ	ધ઼પ	ગ઼ગ઼	રેસા
	આડ	ડડ	ડ	ડ	ડ	ડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ
	×		૦		૨		૦		૩		૪	

૩	રેસા	ધ઼પ	મપ	ધસાં	રેમ	પધ઼	સાંરેં	ગ઼રેં	સાંનિ઼	ધ઼પ	ગ઼	રેસા
	આડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડ	ડડ
	×		૦		૨		૦		૩		૪	

૪	સારે	મપ	નિ઼	ધપ	રેમ	પધ઼	મપ	ગ઼	રેસા	રે	સા	–
	આડ	ડડ	ડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડ	ડડ	ડ	ડ	ડ
	×		૦		૨		૦		૩		૪	

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૫ રેમ પનિ ધધ પપ મપ ધપ ગગ રેસા સારે મપ ધ પ
આડ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ
× ૦ ૨ ૦ ૩ ૪

૬ સારે મપ ધમ પધ સાં – ગંગં રેંસાં નિધ પમ ગગ રેસા
આડ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૦ ૨ ૦ ૩ ૪

સ્થાયી પૂરી કરી–અંતરો શરૂ કરવો.

૭ ભવ ભવના પ ધ સાં – – –
આ ઽ ઽ ઽ ઽ ઽ
૦ ૩ ૪

૮ ,, મપ નિસાં ગંરેં સાંનિ ધપ મપ
આડ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩ ૪

૯ ,, પધ સાંરેં ગંરેં સાંનિ ધપ મપ
આડ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩ ૪

૧૦ ,, ગંગં રેંસાં રેંરેં સાંનિ સાંનિ ધપ
આડ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩ ૪

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૧ „ સાંરેં ગં રેંસાં નિસાં રેં સાંનિ

આાંઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ

૦ ૩ ૪

૧૨ „ ગં રેંસાં રેં સાંનિ સાં –

આ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽ

૦ ૩ ૪

અંતરો પૂરો કરી–સ્થાયી શરૂ કરવી.

૧૩ તૂટયા મારા તંબૂ નિસાં રેંસાં નિધ પમ પનિ ધપ

આાઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

૦ ૩ ૪

૧૪ „ નિસાં ગંરેં ગંરેં સાંનિ ધપ મપ

આાઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

૦ ૩ ૪

૧૫ „ સાંરેં ગંરેં સાંનિ ધપ નિનિ ધપ

આાઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

૦ ૩ ૪

૧૬ „ રેંરેં સાંનિ સાંનિ સાંરેં સાંનિ ધપ

આાઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

૦ ૩ ૪

૧૭	તૂટયા મારા...	સારે	મપ	નિનિ	ધપ	મપ	ધપ	મગ	રેસા
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		૨		૦		૩		૪	
૧૮	”	સારે	મપ	સાંનિ	ધપ	મપ	ધપ	મગ	રેસા
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		૨		૦		૩		૪	
૧૯	”	સારે	મપ	નિસાં	રેંરેં	સાંનિ	ધપ	મગ	રેસા
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		૨		૦		૩		૪	
૨૦	”	સારે	મપ	નિસાં	રેંમં	ગરેં	સાંનિ	ધપ	મપ
		આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ
		૨		૦		૩		૪	

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અગિયારમી કસોટી

(૧) આંદોલન એટલે શું? (૨) આ રાગને મળતા બીજા કયા કયા રાગો છે? (૩) આ રાગમાં કયા કયા સ્વરો કોમળ છે? (૪) રાગની જાતિ કહો. (૫) આરોહનો કયો વિવાદી સ્વર તાનમાં લેવાય છે? (૬) તમે હમણાં ગાયું તે ગીત કયા તાલમાં છે? (૭) તમારા ગીતનો ઉપાડ કઈ માત્રાથી શરૂ થાય છે? (૮) એકતાલના બીજાતાલસ્થાનથી તાન ઉપાડો તો તમારે સમ આવતા સુધીમાં કેટલી માત્રાનો કાલ વ્યતીત કરવો પડશે? (૯) તમારા ગીતના પ્રત્યેક આવર્તને સમ બતાવ્યા કરો. (૧૦) ત્રિતાલમાં 'ખાલી' નું સ્થાન ન સૂચવાય અને તાળીજ અપાય તો શો ગૂંચવાડો ઉત્પન્ન થાય?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રૂપરેખા—

વાગીશ્વરી રાગના આરોહમાં ઋષભ-પંચમ અલ્પ પ્રમાણમાં લેવામાં આવે છે-કોઇ કોઇ ગાયકો આ રાગમાં પંચમ વર્જ્ય કરે છે-કોઇ કોઇ ગાયકો અવરોહમાં પંચમનો ઉપયોગ કરે છે-આ રાગમાં ગાંધાર અને નિષાદ કોમલ છે.

વાગીશ્વરી રાગની જાતિ પાડવ-સંપૂર્ણ કહી શકાય. રાગનો વાદી સ્વર મધ્યમ છે, સંવાદી પડ્જ છે; ગાવાનો સમય મધ્યરાત્રિ છે. આ રાગની પ્રકૃતિ ગંભીર છે. વાગીશ્વરી રાગમાં શાંત અને શ્રૃંગાર રસ શોભી ઊઠે છે. પકડઃ—ધ નિ સા મ, ગ રે મ ગ રે સા.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ વાગીશ્વરી

આરોહ:—સા, ગ, મ, ધ, નિ, સાં,

અવરોહ:—સાં, નિ, ધ. મ, ગ, રે, સા.

રાગ વિસ્તાર

૧ સા, રે સા, નિ ધ, મ ધ નિ સા, ધ નિ સા.

૨ ધ નિ સા મ, ગ રે મ, મ ધ મ, મ પ ધ ગ, રે, સા.

૩ ધ નિ સા મ, ગ રે મ, મ ધ ધ મ, મ ધ નિ ધ મ, મ પ ધ, મ ગ; મ ગ રે સા.

૪ ગ મ ધ નિ સાં, ધ નિ સાં, નિ સાં, રેં સાં, નિ ધ, મ ધ નિ સાં
ધ નિ સાં નિ ધ મ, ધ, નિ, ધ; મ, ગ, મ ગ રે સા.

૫ ગ મ ધ નિ સાં નિ ધ સાં, નિ સાં, મં ગં રેં સાં, સાં નિ સાં રેં સાં,
નિ ધ, ગ મ ગ રે સા.

જ્યાં જ્યાં અલ્પવિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

વાગીશ્વરી

સ્વરમાલિકા. મધ્યલય એકતાલ માત્રા ૧૨.

સ્થાયી

સાં નિ	ધ મ	પ ધ	ગ રે	સા –	રે સા
×	૦	૨	૦	૩	૪
સા –	મ –	ગ રે	મ –	મ ગ	રે સા
×	૦	૨	૦	૩	૪
નિ			નિ	મ	
ધ નિ	સા મ	ધ નિ	સાં –	ગ –	રે સા
×	૦	૨	૦	૩	૪

અંતરો

ગ મ	મ ધ	ધ નિ	સાં સાં	નિ ધ	સાં સાં
×	૦	૨	૦	૩	૪
ધ નિ	સાં મં	ગં રેં	સાં –	નિ ધ	સાં –
×	૦	૨	૦	૩	૪
નિ નિ	ધ મ	પ ધ	ગ રે	સા –	રે સા
×	૦	૨	૦	૩	૪

—(૦)—

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ વાગીશ્વરી

ગાઓ વાગેશ્વરી ગુણવંતી,
મધ્યમ અંશને કોમલ ગ–નિ...ગાઓ
ગુણીજન ગાઓ નિશ નિર્મલ રસવંતી
કરુણ–શૃંગાર, ગંભીર રૂપિણી...ગાઓ

લક્ષણગીત નં. ૨૯ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાંનિ ધપ મગ રેસા	ધ્ નિ્ સા –	મ મ ગ મ	ધ પધ સાં –
ગાઽ ઽઽ ઓઽ ઽઽ	વા ઽ ગી ઽ	શ્વરી ગુ ણ	વં ઽઽ તી ઽ
૦	૩	×	૨
મ – ધ ધ	નિ – ધ મ	મપ ધ મ ગ	મ ગ રે સા
મ ઽ ધ્ય મ	અં ઽ શ ને	કોઽ ઽ મ ઽ	લ ઽ ગ નિ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ મ ધ નિ	સાં સાં નિ સાં	મં ગં રેં સાં	નિ સાં નિ ધ
ગુ ણી જ ન	ગા ઓ નિ શ	નિ ઽ ર્મ લ	ર સ વં તી
૦	૩	×	૨
ધ ધ ધ ધ	નિ – ધ –	મપ ધપ મગ રેસા	ધ્નિ્ સા મ –
ક રુ ણ શૃં	ગા ઽ ર ઽ	ગંઽ ઽઽ ભીઽ રઽ	રૂઽ પિ ણી ઽ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

વાગીશ્વરી

થનનન નાચે મારું ભૂલી તનમન,
બોલે ચરણ ઝાંઝર છૂમ્ છનન...થનનન
જ્યોતિ સ્વરૂપ પ્રભુ મોરલી વગાડે,
નાચી નાચ નચાવે...થનનન

ગીત-નં. ૩૦ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

ધનિ સાંરેં સાંનિ ધપ	મગ રેસા ધનિ	સા – મ મ	મપ ધપ ગમ
થન નન નાડ ડડ	ચેડ ડડ મોડ	રાં ડ ભૂ લી	તડ નડ મન
૦	૩	×	૨
ધ – ધ ધ	પ ધ નિ –	ધ મ મપ ધ	ગ રે સા સા
બો ડ લે ચ	ર ણ ઝાં ડ	ઝ ર છૂડ મ્	છ ન ન ન
૦	૩	×	૨

અંતરો

મ – ધ નિ	સાં સાં સાં સાં	નિ સાં રેં સાં	નિ સાં નિ ધ
જ્યો ડ તિ સ્વ	રૂ પ પ્ર ભુ	મ ર લી વ	ગા ડ ડે ડ
૦	૩	×	૨
સાં – નિ –	ધ મ પ ધ	ગ – રે સા	નિસા ગમ ધનિ સાં
ના ડ ચી ડ	ના ડ ચ ન	ચા ડ વે ડ	ડડ ડડ ડડ ડ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

વાગીશ્વરી

કયાં છો? કયાં છો? દીનદયાળુ!
જગ પાલનહાર પ્રભુ હો!...કયાં છો!
ઘટ ઘટ વાસી જલ, સ્થલ વ્યાપી
કહો, કેમ રહ્યા છૂપાઈ હો!...કયાં છો!

ગીત-નં. ૩૧ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાં – નિધ મધ	નિ – ધ મ	મ પ ધ પ	ગ રે સા –
કયાં ડ છોડ ડડ	કયાં ડ છો ડ	દી ડ ન દ	યા ડ ળુ ડ
૦	૩	×	૨
ધ નિ સા –	મ મ ગ મ	ધ નિ સાં –	નિધ પમ ગરે સ
જ ગ પા ડ	લ ન હા ડ	ર પ્ર ભુ ડ	હોડ ડડ ડડ ડ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ગ મ ધ નિ	સાં – સાં –	નિ સાં રેં સાં	નિ સાં નિ ધ
ઘ ટ ઘ ટ	વા ડ સી ડ	જ લ સ્થ ળ	વ્યા ડ પી ડ
૦	૩	×	૨
નિ સાં મં ગં	રેં સાં સાંરેં સાંનિ	ધનિ સાંસાં –	નિસા ગમ ધનિ સાં
ક હો કે મ	ર હ્યા છૂડ ડડ	પાડ ડઈ ડ	ડડ ડડ ડડ ડ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ વાગીશ્વરી

જીવન પંથ ખૂટે ના મારો,
નિર્મલ કાયા સંગ દુઃખ ભારો ... ... જીવન
ખૂટી આશા, તૂટી તૃષ્ણા
છૂટ્યો સાથ, સુહારો પ્યારો ... ... જીવન

ગીત-નં. ૩૨ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાં – નિ નિ	ધ મ પ ધ	ગ રે સા –	ધ નિ સા –
જી ઽ વ ન	પં ઽ થ ખૂ	ટે ઽ ના ઽ	મા ઽ રો ઽ
×	૨	૦	૩
રે સા ધ નિ	સા – મ –	ગ મ ધ નિ	ધનિ સાં સાં –
નિ ઽ ર્મ લ	કા ઽ યા ઽ	સં ગ દુઃ ખ	ભાઽ ઽ રો ઽ
×	૨	૦	૩

અંતરો

મ – મ –	ધ નિ ધ નિ	સાં – સાં –	રેં નિ સાં –
ખૂ ઽ ટી ઽ	આ ઽ શા ઽ	તૂ ઽ ટી ઽ	તૃ ઽ ષ્ણા ઽ
×	૨	૦	૩
ધ નિ સા મં	ગં રેં સાં સાં	નિસાં રેંસાં નિધ	મ ધ નિ સાં
છૂ ઽ ટ્યો ઽ	સા ઽ થ સ	હાઽ ઽઽ રોઽ	પ્યા ઽ રો ઽ
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

આઠમું તાનમંડલ.

રાગ વાગીશ્વરી

સ્વરો આવડ્યા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧	જીવન પંથ ખૂટે ના...					નિસા	ગમ	ધનિ	સાં
						માઽ	ઽઽ	રેઽ	ઽ
						૩			
૨	"					સાગ	મધ	મધ	નિસાં
						માઽ	ઽઽ	રેઽ	ઽઽ
						૩			
૩	"					ગમ	ધનિ	મધ	નિસાં
						માઽ	ઽઽ	રેઽ	ઽઽ
						૩			
૪	"					મધ	નિસાં	ધનિ	સાં
						માઽ	ઽઽ	રેઽ	ઽ
						૩			
૫	જીવન પંથ ખૂ...	મપ	ધપ	મગ	રેસા	રેસા	નિધ	સા	મ
	"	ટેઽ	ઽઽ	નાઽ	ઽઽ	માઽ	ઽઽ	રે	ઽ
		૦				૩			
૬	"	ગમ	ધનિ	સાંનિ	ધપ	મગ	રેસા	નિસા	મ
		ટેઽ	ઽઽ	નાઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	માઽ	રે
		૦				૩			

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૭ ,, ગુમ ધનિ સાંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા નિસા
ટેઽ ઽઽ નાઽ ઽઽ માઽ ઽઽ રોઽ ઽઽ
૦ ૩

૮ ,, ગુમ ધનિ સાંરેં ગંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
ટેઽ ઽઽ નાઽ ઽઽ માઽ ઽઽ રોઽ ઽઽ
૦ ૩

૯ ,, ગુમ ધનિ સાંમં ગંરેં સાંનિ ધપ મગ રેસા
ટેઽ ઽઽ નાઽ ઽઽ માઽ ઽઽ રોઽ ઽઽ
૦ ૩

૧૦ નિસા ગુમ ધનિ સાંમં ગંરેં સાં નિસાં રેંસાં
આઽ ટૂઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ
× ૨
નિધ મધ નિધ પમ ગરે સા નિસા મ
ઽઽ ટૂઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ
૩ ૩

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

૧૧ પૂટી આશા... ...ગુમ ધ મધ નિ ધનિ સાંમં ગંરેં સાં
આઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
૦ ૩

૧૨ ,, મંગં રેંસાં ગંરેં સાંનિ રેંસાં નિધ મધ નિસાં
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
૦ ૩

૧૩	,,	મંગું મંગું રેંસાં ગુરેં ગુરેં સાંનિ ધનિ સાં
		આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
		૦ ૩
૧૪	,,	રેંસાં રેંસાં રેંસાં નિધ મધ નિસાં ધનિ સાં
		આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
		૦ ૩
૧૫	,,	ધનિ સાંરેં ગુરેં સાંનિ ધનિ સાં ધનિ સાં
		આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ
		૦ ૩
૧૬	,,	સાંનિ ધપ મગ રેંસા નિસા ગમ ધનિ સાં
		આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
		૦ ૩
૧૭	,,	મધ નિસાં નિધ મધ નિસાં રેંસાં નિધ પમા
		આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
		૦ ૩

—(૦)—

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

બારમી કસોટી

(૧) વાગીશ્વરી રાગ સાથે ભીમપલાસી રાગ સરખાવો. (૨) વાગીશ્વરી રાગ અને કાફી રાગમાં મહત્ત્વની ભિન્નતા કઈ છે? (૩) ભીમપલાસી રાગનું પૂર્વાંગ અને વાગેશ્વરી રાગનું પૂર્વાંગ ગાઈ બતાવો. (૪) આ રાગનો વાદી સ્વર કયો છે? (૫) તમે તમારાં ગીતો કઈ લયમાં ગાઓ છો? (૬) આ રાગનો રાગ વિસ્તાર ગાઓ. (૭) આ રાગ ક્યારે ગાશો?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દુર્ગા

રૂપરેખા—

દુર્ગા રાગના આરોહ-અવરોહમાં પાંચ-પાંચ સ્વરો લેવાય છે અને એ પાંચે પાંચ સ્વરો શુદ્ધ છે. બાકી રહેલા ગાંધાર-નિષાદ વર્જ્ય છે.

આરોહ-અવરોહમાં પાંચ-પાંચ સ્વરો આવતા હોવાથી આ રાગની જાતિ ઔડવ-ઔડવ કહેવાય છે.

દુર્ગા રાગનો વાદી-અંશસ્વર ધૈવત, સંવાદી સ્વર-ઋષભ છે, ઋષભ, પંચમ અને ધૈવત એ ત્રણ સ્વરો દુર્ગા રાગના પ્રાણ સમાન છે. આ રાગની પ્રકૃતિ ગંભીર છે. ગાવાનો સમય રાત્રિ-દિવસ માનવામાં આવ્યો છે. પકડઃ- રેપ, મપધમરે, છે.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દુર્ગા

આરોહ:-સા, રેં, મ, પ, ધ, સાં,

અવરોહ:-સાં, ધ, પ, મ, રે, સા.

રાગ વિસ્તાર

૧ સા રે ધ઼ સા, સા રે મ રે, સા રેં, ધ઼ ધ઼ સા,

૨ સા રે મ પ ધ, મ રે, સા રે ધ઼ સા.

૩ સા રે મ રે, રે પ, મ પ ધ મ રે, પ ધ પ મ રે, ધ઼ સા.

૪ સા રે મ પ ધ સાં ધ સાં, સાંધમરે, રેમપધગપધમરે, સા રે મ રે, રે,ધ઼ધ઼સા.

૫ મપધસાંરેંધસાં, સારેંમંરેંરેંરેં, ધધસાં, ધસાંરેંસાંધ, મંરે, રે,
ધ઼ધ઼સા

જ્યાં જ્યાં અલ્પ વિરામ હોય ત્યાં ત્યાં થોભવું.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દુર્ગા

સ્વરમાલિકાઃ- મધ્યલય, ત્રિતાલ-માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

સાં		મ	ધ઼
ધ - મ મ	પ ધ મ મ	રે - સા ધ	સાં - ધ઼ સા
×	૨	૦	૩
મ		ધ સાં	
રે મ પ -	પ મ પ ધ	સાં - ધ -	મ રે સા રે
×	૨	૦	૩

અંતરો

પ	સાં	ધ	
મ - મ મ	પ પ ધ ધ	સાં - સાં સાં	રેં ધ સાં -
×	૨	૦	૩
સાં	મં	પં	
ધ સાં રેં મં	રેં - સાં રેં	સાં ધ મ -	રે મ પ ધ
×	૨	૦	૩

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દુર્ગા

ગુણીજન! ગાઓ રાગિણી દુર્ગા,
વર્જ્ય કરી ગ–નિ શુદ્ધ સ્વરો લઈ...ગુણીજન
નિશદિશ ગાઓ પ્રેમ ભરીને
વાદી–સંવાદી 'ધ–રે' સમજીને...ગુણીજન

લક્ષણગીત નં. ૩૩ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

	સાં	પ	ધ઼
રે પ પ પ	મપ ધસાં ધ –	મ – રે સા	રે ધ઼ સા –
ગુ ણી જ ન	ગાઽ ઽઽ ઓ ઽ	રા ઽ ગિ ણી	દુ ઽ ગાં ઽ
૦	૩	×	૨
મ	મ		
રે – મ મ	પ – ધ સાં	ધસાં રેંસાં ધ પ	મપ ધપ મ રે
વ ઽ ર્જ્ય ક	રી ઽ 'ગ-નિ'	શુઽ ઽઽ દ્ધ સ્વ	રોઽ ઽઽ લઈ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

	મ	ધ	
મ મ મ મ	પ – ધ પધ	સાં – સાં સાં	ધસાં રેં સાં –
નિ શ દિ ન	ગા ડ વો ડડ	પ્રે ડ મ ભ	રીડ ડ ને ડ
૦	૩	×	૨
સાં	ધ ધ		સાં પ
ધ – ધ ધ	સાં – સાં –	ધ રેં સાં સાં	ધ – મ –
વા ડ દી સં	વા ડ દી ડ	'ધ-રે' સ મ	છો ડ ને ડ
૦	૩	×	૨

રાગ દુર્ગા

અંતરમાં કોઇ આવે, સજની! હળવે હળવે.
પુષ્પના પરાગ લાવે,
ગીતનાં ગુંજન લાવે,
સ્નેહનાં કોઇ સ્વપ્ન લાવે... ... ...અંતરમાં

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

લક્ષણગીત નં.–૩૪ મધ્યલય ત્રિતાલ એકમાત્રા ૧૨.

સ્થાયી

ધ				પ						મ	
સાં	–	ધ	ધ	મ	–	રે	સા	રે	પ	પ	–
અં	ઽ	ત	ર	માં	ઽ	કો	ઇ	આ	ઽ	વે	ઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	
ધ	ધ	મ	–	રે	ધ઼	સા	–	મરે	પમ	ધપ	સાંધ
સ	જ	ની	ઽ	હ	ળ	વે	ઽ	હળ	વેઽ	ઽઽ	ઽઽ
×		૦		૨		૦		૩		૪	

અંતરો

પ			મ			ધ			ધ		
મ	–	મ	પ	–	ધ	સાં	–	ધ	સાં	–	સાં
પુ	ઽ	ષ્પ	મા	ઽ	પ	રા	ઽ	ગ	લા	ઽ	વે
×		૦		૨		૦		૩		૪	
સાં									પ		
ધ	–	સાં	રેં	મં	રેં	સાં	–	ધ	મ	–	રે
ગી	ઽ	ત	નાં	ગું	ઽ	જ	ઽ	ન	લા	ઽ	વે
×		૦		૨		૦		૩		૪	
પ	–	મ	પ	–	ધ઼	મ	–	રે	સા	–	સા
સ્ને	ઽ	હ	નાં	ઽ	કે	સ્વ	ઽ	પ્ન	લા	ઽ	વે
×		૦		૨		૦		૩		૪	

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ દુર્ગા

સજની! આવી અલબેલી ઋતુ વસંત
બોલે કોયલડી કુંજ કુંજ... ... ...સજની!
સૃષ્ટિ નવશ્રૃંગાર સજે ને,
મલકે મોહિની દિગંત... ... ...સજની!

ગીત-નં. ૩૫ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

		સાં	
રે મ પ –	પ પ મપ સાંધ	ધ – મ રે	ધ઼ સા – સા
સ જ ની ઽ	આવી અલ બેઽ	લી ઽ ઋ તુ	વ સં ઽ ત
૦	૩	×	૨
	સાં		
સાંધ સાં ધ મ	પ ધ ધ –	મ – રે –	ધ઼ સા – સા
બોઽ ઽ લે કો	ય લ ડી ઽ	કું ઽ જ ઽ	કું ઽ ઽ જ
૦	૩	×	૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

મ – મ –	પ પ સાં ધ	સાં – ધસાં રેંસાં	ધ – મ –
સૃ ઽ ષ્ટિ ઽ	ન વ શ્રૃં ઽ	ગા ઽ રઽ સઽ	જે ઽ ને ઽ
૦	૩	×	૨
પ પ પ –	મપ ધ મ –	રે – સા ધ઼	સા – સા –
મ લ કે ઽ	મોઽઽ હિ ઽ	ની ઽ હિ ઽ	ગં ઽ ત ઽ
૦	૩	×	૨

—[:૦:]—

રાગ દુર્ગા

પ્રભુજી! નૌકા કરો મારી પાર
વિકટ પંથને ગાજે મધરાત...પ્રભુજી
વાયે વંટોળ ઘૂઘવે સાગર
એક તું તારણહાર...પ્રભુજી

ગીત–નં. ૩૬ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

રે ધ઼ સા –	સાં – ધ –	ધ મ પ ધ	ધ મ રે સા
પ્ર ભુ જી ઽ	નૌ ઽ કા ઽ	ક રો મા રી	પા ઽ ઽ ર
૨	૦	૩	×
ધ સાં રેં સાં	ધ મ પ –	ધ મ રે સા	ધ઼ સા સા –
વિ ઽ ક ટ	પં થ ને ઽ	ગા જે મ ધ	રા ઽ ત ઽ
૨	૦	૩	×

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

રે ધ઼ સા –	મ – પ ધ	સાં – સાં સાં	ધ સાં રેં મં
પ્ર ભુ જી ઽ	વા ઽ ચે વં	ટો ઽ ળ ને	ધૂ ધ વે ઽ
૨	૦	૩	×
રેં સાં ધ મ	પ – પ મ	પ – ધ મ	રે – સા –
સા ઽ ગ ર	એ ઽ ક તું	તા ઽ ર ણુ	હા ઽ ર ઽ
૨	૦	૩	×

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

તાનમંડલ નવમું.

રાગ દુર્ગા

સ્વરો આવડયા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલ સ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

સ્થાયીનું આતર્વન પૂરું કર્યાં પછી—

```
૧  સાંસાં ધપ મમ રેસા   ધસા રેમ રેમ પધ...કરો મારી પાર...
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿   ‿
   આઽ   ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ    ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿   ‿
   ૨                   ૦

૨  ધસાં રેંસાં ધપ મપ   મપ ધપ મમ રેસા          ,,
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿   ‿
   આઽ   ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ    ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿   ‿
   ૨                   ૦

૩  ધસાં રેંસાં ધસાં ધપ   પમ પધ મમ રેસા         ,,
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿   ‿
   આઽ   ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ    ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿   ‿
   ૨                   ૦

૪  ધસાં ધસાં ધપ ધપ   સરે મરે સાધ સા           ,,
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿
   આઽ   ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ    ઽઽ  ઽઽ  ઽઽ  ઽ
    ‿    ‿   ‿   ‿     ‿   ‿   ‿
   ૨                   ૦
```

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૫ પધ સાંસાં ધપ મમ રેંસા! સારે મપ ધ ,,

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

૨ ૦

૬ મપ ધસાં ધસાં ધપ મરે સારે સાધ સા ,,

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

૨ ૦

૭ રેમ પધ પધ પમ રે મરે સાધ સા ,,

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

૨ ૦

૮ સારે મપ ધસાં રેંમં રેંસાં ધપ મરે સા ,,

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

૦ ૦

૯ સારે મપ ધસાં રેંસાં ધપ મરે સાધ સા ,,

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

૨ ૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૦ સારે મરે રેમ પમ મપ ધપ પધ સાંધ "

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

૨ ૦

૧૧ ધસા રેમ પધ સાંરે મંરેં સાંધ પમ રેસા "

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

૨ ૦

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

૧૨ વાયે વંટોળને...સાં ધપ મ — ધ પમ રે —

આ ઽઽ ઽ ઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽ

× ૨

૧૩ " રેંમં રેં સાંરેં સાં ધસાં ધ પધ પ

આઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽ

× ૨

૧૪ " સાંરેં મંરેં ધસાં રેંસાં પધ સાંધ મપ ધપ

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ

× ૨

૧૫ " મંરેં મંરેં સાંધ સાં રેંસાં રેંસાં ધપ ધ

આઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽ

× ૨

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૬ ,, મપ ધસાં રેંમં રેંસાં ધપ મરે સાધ સા
આડ SS SS SS SS SS SS S
× ૨

૧૭ ,, મંમં રેંસાં રેંરેં સાંધ સાંસાં ધપ ધધ પમ
આડ SS SS SS SS SS SS SS
× ૨

અંતરો પૂરો કરી–સ્થાયી શરૂ કરવી.

૧૮ ધસા રેસા ધસા રેમ રેસા ધસા ધસા રેમ
આડ SS SS SS SS SS SS SS
૨ ૦

રેમ પધ મપ સાં ધપ મરે સાધ સા
આડ SS SS S SS SS SS S
૩ ×

૧૯ ધસાં રેંસાં ધપ મપ મપ ધપ મરે સારે
આડ SS SS SS SS SS SS SS
૨ ૦

સારે મરે રેમ પમ મપ ધપ પધ સાંધ
SS SS SS SS SS SS SS SS
૩ ×

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૨૦	સારે	મપ	મરે	સા	રેમ	પધ	પમ	રે
	આડ	ડડ	ડડ	ડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડ
	૨				૦			
	પધ	સાંરેં	સાંધ	પ	ધસાં	રેંમં	રેંસાં	ધ
	ડડ	ડડ	ડડ	ડ	ડડ	ડડ	ડડ	ડ
	૩				×			

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

કસોટી તેરમી

(૧) ઔડવ-ઔડવ જાતિના કેટલા રાગ શીખી ગયા? (૨) ભૂપાલી અને દુર્ગા રાગની સરખામણી કરો. (૩) આસાવરી રાગના આરોહમાં કયું પરિવર્તન કરીએ તો દુર્ગા રાગનું આરોહ બને? (૪) આ રાગના અનુવાદી સ્વરો કહો. (૫) આ રાગના સ્વરોમાં ઘટતો ફેરફાર કરો સારંગ રાગ બનાવો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૈરવી

રૂપરેખા—

ભૈરવી રાગિણીના આરોહ–અવરોહમાં સાતે સાત સ્વરો લાગે છે; એમાં ઋષભ, ગાંધાર ધૈવત, નિષાદ કોમલ છે–હાલમાં કેટલાક ગાયકો આ રાગિણીમાં સાત શુદ્ધ અને પાંચ વિકૃત સ્વરોનો બુદ્ધિપૂર્વકનો યોગ કરીને ગાય છે અને રાગની મધુરતા જાળવી રાખે છે–ભૈરવી રાગિણી જલસાના અંતમાં ગાવાની પ્રથા છે.

ભૈરવીની જાતિ સંપૂર્ણ–સંપૂર્ણ છે, એનો વાદી સ્વર–ધૈવત, સંવાદી સ્વર–ગાંધાર, ગાવાનો સમય પ્રાતઃકાલ. પકડઃ–ગુ, સા રે સા, ધ નિ સા.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૈરવી

આજ સહુ ગાઓ ભૈરવી રાગિણી
પ્રાતઃ સમય-કરી કોમલ 'રિ-ગ-ધ-નિ'...આજ
ધ-ગ વાદી સંવાદિની, ભક્તિરસ શૃંગાર વાહિની
સુખદાયિની શિવ ભામિની... ... ...આજ

લક્ષણગીત નં.-૩૭ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

નિ સા ગ મ	ધ - પધ નિસાં	ધ પ ગ મ	મપ મગ રે સા
આ જ સ હુ	ગા ડ ઓડ ડડ	ભૈ ડ ર વી	રાડ ડડ ગિ ણી
૩	×	૨	૦
પ - પ પ	મ પ ગ મ	પ નિ ધ પ	મ ગ રે સા
પ્રા ડ તઃ સ	મ ય ક રી	કો ડ મ લ	રિ-ગ-ધ-નિ
૩	×	૨	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

ધ ધ ધ –	ધ મ ધ નિ	સાં – સાં –	નિસાં રેં સાં –
ધ–ગ વા ઽ	દી ઽ સં ઽ	વા ઽ દિ ઽ	ઽઽ ઽ ની ઽ
૩	×	૨	૦
નિ – નિ –	સાં સાં સાં સાં	નિસાં ગં રેં સાં	નિ ધ પ –
ભ ઽ ક્તિ ઽ	ર સ શૃં ઽ	ગાઽ ઽ ર વા	ઽ હિ ની ઽ
૩	×	૨	૦
પ નિ ધ પ	મ પ ગ મ	સગ મપ મપ મગ	સા રે નિ સા
સુ ખ દા ઽ	યિ ઽ ની ઽ	શિઽ ઽઽ વઽ ઽઽ	ભા ઽ મિ ની
૩	×	૨	૦

રાગ ભૈરવી

આવ્યા હો ! ઘનસ્યામ સજની !
હું તો હરખી, રહી મલકી...આવ્યા
ચારુ વદનને નિર્મલ કાંતિ
નિરખી ભૂલી અલી ! ઘરકામ...આવ્યા

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત—નં. ૩૮ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

			સા ગ
			આ વ્યા
રે સા ધ નિ	સા —સા સા ગ	મ પ ધ પ	ગ મ ગ મ
હો ઽ ધં ન	સ્યા ઽમ સ જ	ની ઽ ઽ ઽ	ઽ ઽ હું તો
૩	×	૨	૦
ધ — નિ —	સાંનિ સાંરેં સાંનિ	ધ પ મપ મગ	રે સા સા ગ
હ ઽ ર ઽ	ખીઽ રઽ ઽઽ	લી ઽ મઽ લઽ	ફી ઽ આ વ્યા
૩	×	૨	૦

અંતરો

ધ મ ધ નિ	સાં રેં સાં —	સાંરેં ગં રેં સાં	નિસાં રેંસાં ધપ
ચા ઽ રૂ વ	દ ન ને ઽ	નિઽ ઽ મં લ	ફાંઽ ઽઽ તિઽ
૩	×	૨	૦
પ — પ ધ	મ પ ગ મ	મપ મગ રે —	સા — સા ગ
નિ ઽ ર ખી	ભૂ લી અ લી	ઘઽ રઽ ફા ઽ	મ ઽ આ વ્યા
૩	×	૨	૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

રાગ ભૈરવી

મેં નથી માટી ખાધી માડી !
જૂઠી સહુએ ચાડી ખાધી... મેં નથી.

એકલ એકલ જમુનાં કિનારે
ભાળી રમતો ગોપ સખાએ
રીસ ભરી તને ભરમાવી... મેં નથી.

ગીત-નં. ૩૯ મધ્યલય ત્રિતાલ માત્રા ૧૬.

સ્થાયી

			સા ગ
			મેં ઽ
મપ મગ સા રે	નિ - સા રે	મ - ગ પ	ગપ મગ પ -
નઽ થોઽ મા ઽ	ટી ઽ ખા ઽ	થી ઽ મા ઽ	ડીઽ ઽઽ જૂ ઽ
૦	૩	×	૨
પ ધ પ મ	- પ ગ મ	પધ નિસાં પ ધ	મ - સા ગ
ઠી ઽ સ હુ	ઽ એ ચા ઽ	ડાઽ ઽઽ ખા ઽ	ધી ઽ મેં ઽ
૦	૩	×	૨

અંતરો

ધ	-	ધ	ધ	ધ	મ	ધ	નિ	સાં	સાં	સાં	સાં	નિસાં	રેં	સાં	-
એ	ઽ	ફ	લ	એ	ઽ	ફ	લ	જ	મુ	ના	કિ	નાઽ	ઽ	રે	ઽ
૦				૩				×				૨			
નિ	-	નિ	-	સાં	સાં	સાં	-	સાંરેં	ગં	રેં	સાં	ધ	-	પ	-
ભા	ઽ	ળી	ઽ	ર	મ	તો	ઽ	ગોઽ	ઽ	પ	સ	ખા	ઽ	એ	ઽ
૦				૩				×				૨			
ગં	-	સાં	રેં	સાં	-	ધ	નિ	સાંરેં	સાંનિ	ધ	પ	મપ	મગ	સા	ગ
રી	ઽ	સ	ભ	રી	ઽ	ત	ને	ભઽ	રઽ	મા	ઽ	વીઽ	ઽઽ	મેં	ઽ
૦				૩				×				૨			

રાગ ભૈરવી

જાગો, જાગો, શ્યામ સુંદર
ઊઠો, હવે ત્યાગી નીંદર
નયનો ખોલો, મુખથી બોલો,
હસો કે હાસ્ય મધુ મંગલ ...જાગો

ગ્વાલ બાલ ઊભા આવી,
ઊભી ગોરી ગાયો તારી
કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! મુખથી બોલી
જશોમતિ રહી ઉઠાડી ...જાગો.

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

ગીત–નં. ૪૦ વિલંબિતલય દાદરો માત્રા ૬.

સ્થાયી

પ	પ	મપ	ધ	પ	મ	પધ	નિસાં	ધ	પ	ગ	મ
જ	ગો	જાડ	ડ	ગો	ડ	સ્વાડ	ડડ	મ	સું	દ	ર
×			૦			×			૦		
રે	–	સા	સા	ગ	મ	પ	ગ	મ	રે	નિ	સા
ઊ	ડ	દો	ત્યા	ડ	ગી	ડ	હ	વે	નીં	દ	ર
×			૦			×			૦		
પ	ધ	પ	પ	ગ	મ	ગ	પ	મ	ગ	રે	સા
ન	ય	નો	ઓ	ડ	લો	સુ	ખ	થી	ઓ	ડ	લો
×			૦			×			૦		
ગ	સાગ	મ	–	મ	મ	ગ	પ	મ	ગ	રે	સા
હ	સોડ	હા	ડ	સ્ય	કૈં	મ	ધુ	મં	ડ	ગ	લ
+			૦			×			૦		

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

અંતરો

ધ	-	મ	ધ	-	નિ	સાં	-	નિસાં	ગં	રેં	સાં
ઝ્વા	ઽ	લ	બા	ઽ	લ	ઊ	ઽ	ભાઽ	ઽ	આ	વી
x			o			x			o		
નિ	-	નિ	-	સાં	-	નિસાં	રેં	સાં	નિ	ધ	પ
ઊં	ઽ	ભી	ઽ	ગો	ઽ	રીઽ	ઽ	ગા	યો	તા	રી
x			o			x			o		
પ	ધ	પ	મ	ગ	પ	મપ	મગ	સા	રે	નિ	સા
ફૂ	ઽ	બણ	ફૂ	ઽ	બણ	મુઽ	ઽઽ	ખ	થા	એ	લી
x			o			x			o		
નિ	સા	ગ	મ	ધ	નિ	સાં	ધ	મ	રે	નિ	સા
જ	શો	મ	ઽ	તિ	ઽ	ર	હી	ઊં	હા	ઽ	ડી
x			o			x			o		

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

તાનમંડલ ૧૦ મું

રાગ ભૈરવી

સ્વરો આવડયા પછી આકાર ભરવો. આકાર સ્વર જેટલો જ સ્પષ્ટ હોવો જોઇએ. તાન લેતી વખતે તાલસ્થાનો ઉપર તાળી આપવા ચૂકવું નહિ.

૧. જાગો જાગો.........	ગમ	પનિ	ધપ	ગમ	ગરે	સા
	આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ
	×			०		
૨. ,, ...	સાગ	મપ	ગમ	પમ	ગરે	સા
	આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ
	×			०		
૩. ,, ...	સાગ	રેસા	નિસા	ધનિ	સારે	સા
	આઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽ
	×			०		
૪. ,, ...	રેનિ	સા	ગમ	ધપ	ગમ	
	આઽ	ઽ	ઽઽ	ઽઽ	ઽઽ	
	×			०		

સ્થાયી પૂરી કરી—અંતરો શરૂ કરવો.

૫. ગ્વાલ બાલ..........	સાં	—	—	—	ધનિ	સાં
	આ	ઽ	ઽ	ઽ	ઽઽ	ઽ
	×			०		

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૬. ,, ...રે̇ — નિસાં ધનિ સાં —
આ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽ
× ૦

૭. ,, ...ધનિ સાંરે̇ ગં રે̇સાં ધનિ સાં
આઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ
× ૦

૮. ગં ગંરે સાંનિ રે̇ રે̇સાં નિધ સાં સાંનિ ધપ નિ નિધ પમ
આ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ ઽ ઽઽ ઽઽ
× ૦ × ૦

અંતરો પૂરો કરી સ્થાયી શરૂ કરવી

૯. જાગો જાગો. ......ગ રે સા ધ નિ સા
શ્યા ઽ મ સું દ ર
× ૦

૧૦. , ...નિસા ગમ પ ગમ ગરે સા
શ્યાઽ ઽઽ મ સુંઽ દઽ ર
× ૦

૧૧. જાગો જાગો.........ગમ ધનિ સાંરે̇ સાંનિ ધપ ગમ
શ્યાઽ ઽઽ મઽ સુંઽ દઽ રઽ
× ૦

૧૨. , ...ગરે̇ સાંનિ ધપ મગ રેસા નિસા
શ્યાઽ ઽઽ મઽ સુંઽ દઽ રઽ
× ૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

૧૩. ,, ...સાંરે સાનિ ધપ ગમ સારે નિસા
શ્યાઽ ઽઽ મઽ સુંઽ દઽ રઽ
× •

૧૪. ,, ...ગમ પધ પમ ગરે સાનિ સા
શ્યાઽ ઽઽ મઽ સુંઽ દઽ ર
× ૨

૧૫. ,, ...સાગ મપ ધપ ગમ પધ પ
શ્યાઽ ઽઽ મઽ સુંઽ દઽ ર

૧૬. ધનિ સાંરે સાંનિ ધપ મગ રેસા નિસા ગમ ધનિ સાંનિ ધપ ગમ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૦ × ૦

૧૭. મગ મગ રેસા નિસા ધપ ધપ મગ સારે સાંનિ સાંનિ ધપ ગમ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૦ × ૦

૧૮. સાંનિ સાંનિ ધપ નિધ નિધ પમ ધપ ધપ મગ પમ પમ ગમ
આઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ ઽઽ
× ૦ × ૦

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

કસોટી ચૌદમી

(૧) ભૈરવી રાગની જાતિ ?

(૨) ભૈરવી રાગના વાદી–સંવાદી ?

(૩) ભૈરવી રાગનું આરોહણ ?

(૪) ભૈરવી રાગના સ્વરોમાંથી ક્યા સ્વરો સ્થાનભ્રષ્ટ કરીએ તો આશાવરી રાગ બને ?

(૫) દાદરા તાલની માત્રા કેટલી ?

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai

Digitization by Arya Samaj Charitable Foundation, Chennai